

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Trimestrieel

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 10 – Oktober 2008

IRIS

UITGAVEN

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Trimestriël • Oktober 2008

Alle rechten voorbehouden

Het reproduceren is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse – cel Analyse.

Het gebruik van uittreksels van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek, of een bestand is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Voor meer informatie in verband met deze publicatie, neem contact op met:

Mevrouw Aynah Gangji

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) – cel Analyse

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

T 02/800 38 82 – F 02/800 38 17

email anabru@mrbc.irisnet.be

© 2008 Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: F. Résimont, Secretaris-generaal

Brussels Hoofdstedelijk Gewest,

Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2008/6374/183

9 789078 580010

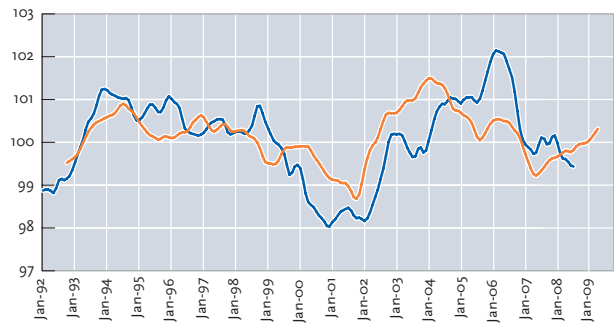
ISBN 9078580011

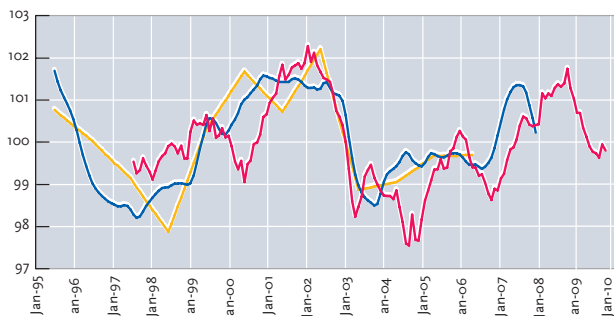
Inhoudstafel

SAMENVATTING	4
1. CONJUNCTUURINDICATOREN IN BRUSSEL	5
1.1. Evolutie van de gelijklopende indicator van de economische activiteit	5
1.2. Evolutie van de vooruitlopende indicator van de economische activiteit	5
1.3. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator	7
2. BOORDTABEL	8
2.1. Internationale context	8
2.2. Nationale en regionale macro-economische ontwikkelingen	13
2.3. De Brusselse economie	16
2.4. Arbeidsmarkt	18
2.5. Milieu	22
3. BRUSSELSE KENMERKEN	28
BRONNEN	38
LIJST VAN DE TABELLEN	39
LIJST VAN DE GRAFIEKEN	40

Conjunctuurcyclus werkloosheid

Conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP

Prognoses op korte termijn:

Conjunctuurcomponent van de werkloosheid	
Werkloosheid NWWZ	
Conjunctuurcomponent van de economische activiteit	

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 15 september 2008, tenzij anders vermeld.

Samenvatting

- Waar de wereldeconomie tussen 2003 en 2007 een krachtige groei kende, is ze nadien verzwakt als gevolg van de instorting van de Amerikaanse vastgoedmarkt vorige zomer, wat tot grote onrust leidde op de internationale financiële markten. Een jaar later zijn de effecten van de financiële crisis nog altijd voelbaar. De problemen breiden zich uit naar andere economische sectoren en heel wat economieën vertonen tekenen van vertraging. Maar het meest verontrustende nieuws van de voorbije maanden was de algemene toename van de inflatie. Deze wordt aangewakkerd door de explosieve groei van de prijzen van grondstoffen en bewerkte voedingsproducten. Deze prijsstijgingen zijn bijzonderlijk hinderlijk omdat ze de bewegingsruimte van de centrale banken beperken in hun pogingen om de economie opnieuw aan te zwengelen.

- Meer bepaald zit de Europese Centrale Bank klem tussen een recordinflatie van 4% - heel wat meer dan de ECB-doelstelling van maximum 2% - en erg ontgoochelende groeicijfers voor het tweede kwartaal van 2008. De Europese groei bleek uiteindelijk immers niet bestand tegen de sterke stijging van de olieprijs en de zwakke dollar, en de eurozone zou - voor de eerste maal sinds haar oprichting - een inkrimping van haar Bruto Binnenlands Product (BBP) met 0,2% gekend hebben. Vooral de consumptie van de gezinnen en de bedrijfsinvesteringen werden getroffen. Deze laatste moesten dan ook nog eens het hoofd bieden aan de kredietransoenering. De werkloosheidsgraad in de eurozone is ten opzichte van de vorige publicatie licht gestegen, namelijk van 7,1% naar 7,3%, maar blijft toch onder het niveau van juli 2007 (7,4%).

- Door deze wereldwijde economische malaise komt er een einde aan de krachtige economische activiteit die kenmerkend was voor 2007. Dit jaar en volgend jaar ligt de verwachte groei van het Belgische BBP een stuk lager. Deze zou op jaarbasis 1,6% bereiken in 2008 en 1,2% in 2009 tegenover 2,8% in 2007. Oorzaken van deze achteruitgang zijn de daling van de netto-export en van de binnenlandse vraag in 2008. De netto-export zou zich in 2009 moeten herstellen tegen

de achtergrond van een sterk verzwakte binnenlandse vraag.

- In Brussel bleek de groei van het BBP tegen constante prijzen in 2005 uiteindelijk beter (2,7%) dan gemiddeld in het land (1,7%). Maar de voorlopige vooruitzichten voor 2006 lijken op een omgekeerde relatie tussen gewest en land te wijzen (2,2% in Brussel tegenover 2,8% in België). De Brusselse economie kende in 2006 inderdaad een groeivertraging, zoals voorspeld werd door de "gelijklopende" indicator en de vooruitlopende indicator van de economie op basis van de beschikbare cijfers vanaf 2004. De gelijklopende indicator geeft vanaf het begin van het jaar 2007 een opleving aan, die evenwel van korte duur is. Vanaf de tweede helft van 2007 zou het tij weer keren en de daling zou tot vandaag aanhouden. Deze evolutie ligt in de lijn van de grote macro-economische gebeurtenissen over dezelfde periode. Op langere termijn, van begin 2009 tot 2010, verwacht de vooruitlopende indicator een voortzetting van de conjunctuurdaling, zij het minder uitgesproken. Maar door de internationale situatie bevinden we ons in een periode van onzekere conjunctuur, en we zullen dus de evolutie van deze indicatoren in de loop van de komende maanden moeten volgen om onze voorspellingen te bevestigen.

- Op de Brusselse arbeidsmarkt is het aantal werkloze werkzoekenden sinds het laatste kwartaal van 2007 aan het dalen, met een werkloosheidsgraad van 19,6% tot gevolg. Volgens Actiris werd dit niveau niet meer bereikt sinds juni 2003. Helaas zal deze terugval van de werkloosheid zich niet doorzetten tijdens het derde kwartaal van 2008. Enerzijds is het aantal niet-werkende werkloze werkzoekenden de voorbije twee maanden met 3.000 toegenomen. Deze stijging is zowel te verklaren door het seizoensgebonden fenomeen van jonge schoolverlaters die zich bij Actiris inschrijven als door een meer conjuncturele factor, namelijk de huidige economische onzekerheid. Anderzijds voorspelt de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt een nieuwe stijging van het aantal werklozen tijdens de komende maanden.

I. Conjunctuurindicatoren in Brussel

I.1. Evolutie van de gelijklopende indicator van de economische activiteit

De samengestelde indicator van de economische activiteit geeft de huidige evolutie van de activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan. Deze indicator is gebaseerd op maandelijkse gegevens. Aan de hand van de “gelijklopende” indicator, die beschikbaar is voor een recentere periode, kan de conjunctuurcyclus van het gewestelijk Bruto Binnenlands Product (BBP) verlengd worden tot mei 2008.

Om deze indicator te berekenen, gebruiken we de conjunctuurcomponenten van de sectoren waarvan de cyclische evolutie het dichtst aansluit bij die van het gewestelijke BBP. De productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is sterk gespecialiseerd in de

diensten en deze “gelijklopende” indicator werd zodanig samengesteld dat hij deze tertiaire structuur van het Gewest weerspiegelt. Deze indicator combineert meer specifiek de conjuncturele evoluties van de omzet die afkomstig is van vijf tertiaire activiteiten, namelijk: groothandel, stadsvervoer en wegtransport, post en telecommunicatie, informatica en ten slotte dienstverlening aan ondernemingen.

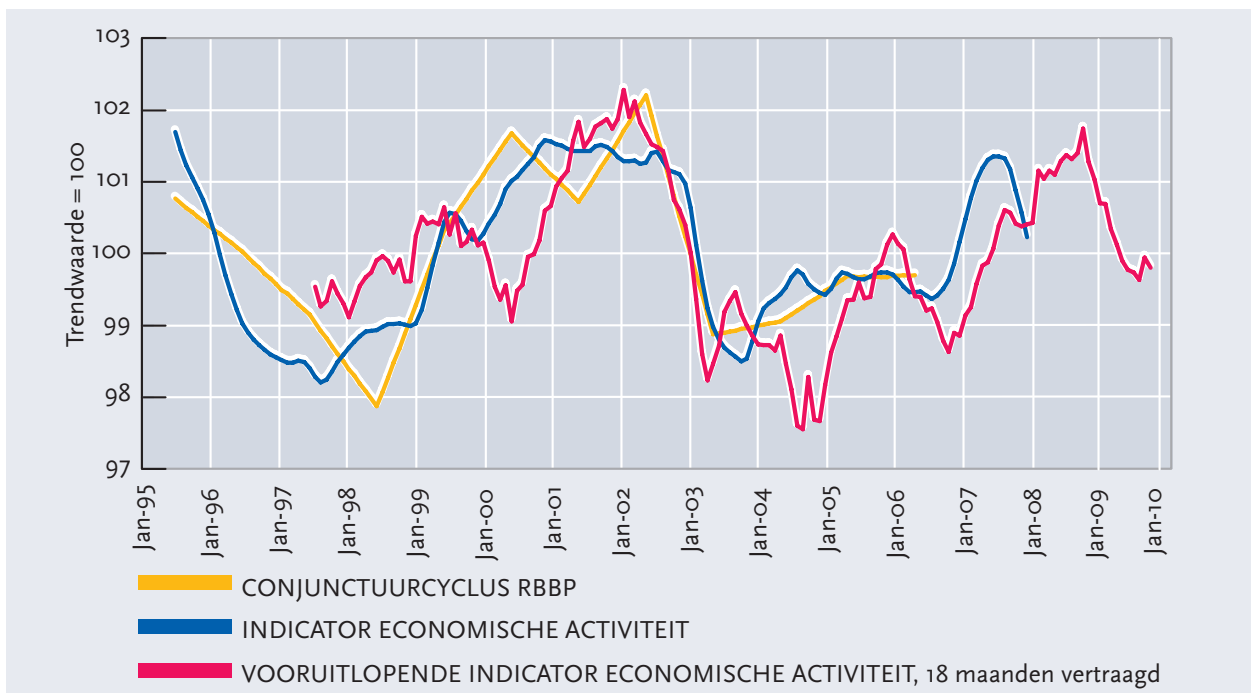
De zo berekende samengestelde indicator stemt overeen met de conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP. Hij kan dan ook als referentiereeks dienen voor de volgende stap, die tot doel heeft de vooruitlopende indicator van de economische activiteit op te stellen.

I.2. Evolutie van de vooruitlopende indicator van de economische activiteit

De vooruitlopende indicator van de economische activiteit loopt ongeveer 18 maanden vooruit op de referentiereeks van de economische activiteit, namelijk de “gelijklopende” indicator. Deze indicator wordt samengesteld op basis van de conjunctuurcyclus van twee reeksen die vooruitlopen op de referentiereeks. Het gaat in de eerste plaats om de prognose van ondernemers uit de sector zakelijke dienstverlening met betrekking tot de algemene vraag, volgens de enquête van de Nationale Bank van België (NBB). De tweede reeks omvat de index van de inkomende nieuwe orders in de industrie volgens de FOD Economie. Er werd voor deze reeksen gekozen, omdat ze economisch relevant zijn, maandelijks en bijgevolg snel beschikbaar zijn en bovendien een vooruitlopend karakter hebben.

De 18 maanden die deze indicator vooruitloopt op de referentiereeks lijkt relatief lang, maar deze tijdspanne weerspiegelt vrij goed de tijd die verstrijkt voordat een prognose van de vraag concreet wordt, of voordat nieuwe bestellingen zich uiteindelijk vertalen in verkopen die in de BTW-aangiften ingeschreven worden. In theorie kan de cyclus van de economische activiteit dus het voorwerp uitmaken van een prognose voor meer dan een jaar. Maar omdat we dit recente hulpmiddel voorzichtig willen gebruiken, doen we er goed aan de interpretatie van de tendens tot een bepaalde horizon te beperken.

GRAFIEK 1: Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI, NBB en eigen berekeningen.

Grafiek 1 geeft naast de conjuncturele cyclus van het gewestelijke BBP ook de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit weer, evenals de vooruitlopende indicator (vertraagd met 18 maanden) die erop anticipeert. We stellen vast dat de vooruitlopende indicator en de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit vóór 2004 vrij gelijklopend evolueren. De heropleving van de groei van het Brusselse BBP in de jaren 2000-2002 en de grote vertraging tot in 2004 worden weergegeven op deze grafiek. Volgens de conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP vond de heropleving in Brussel vroeger plaats (vanaf midden 2003), terwijl volgens de globale synthetische curve van de NBB de conjuncturele ommekeer zich op nationaal niveau pas rond midden 2005 begon af te tekenen.

In maart 2008 publiceerde het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de voorlopige raming van het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor 2006. Uit de analyse van dit cijfer blijkt dat de conjunctuurcyclus van het Brusselse BBP stagneert

en op het einde van het jaar zelfs een daling vertoont. Grafiek 1 toont aan dat de “gelijklopende” indicator deze achteruitgang in 2006 correct had ingeschat. Deze tendens kon ook voorspeld worden aan de hand van de vooruitlopende indicator van de economie op basis van de beschikbare cijfers vanaf 2004.

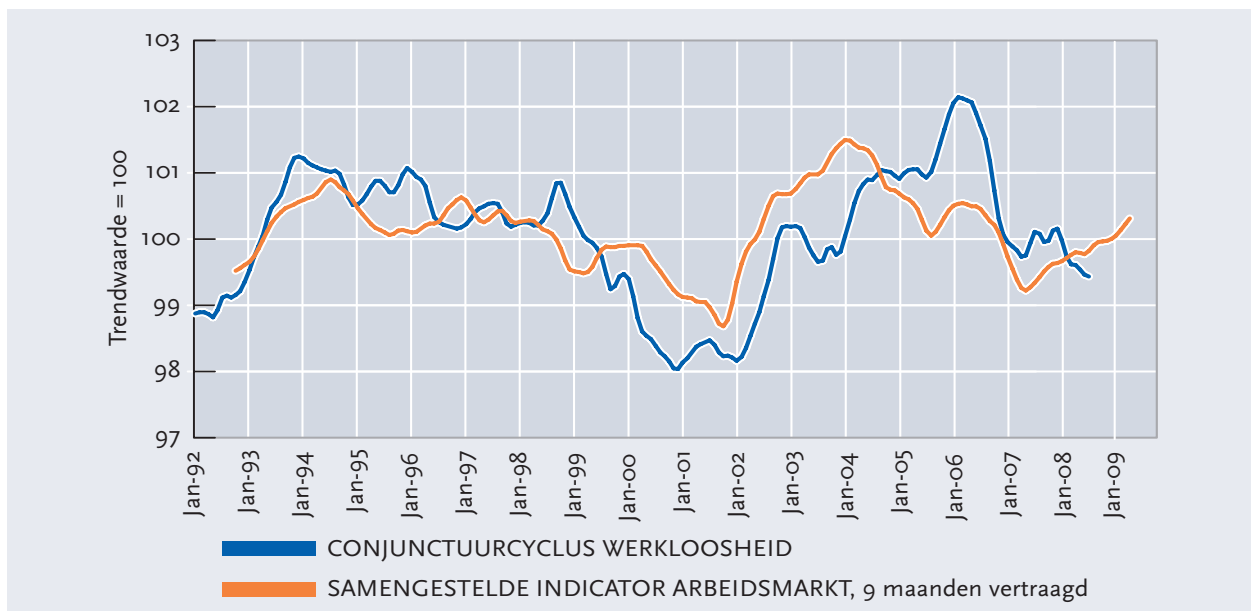
De gelijklopende indicator geeft vanaf het begin van het jaar 2007 een opleving aan, die echter van korte duur is. Vanaf de tweede helft van 2007 zou het tij weer keren en de daling zou tot vandaag aanhouden. Deze evolutie ligt in de lijn van de grote macro-economische gebeurtenissen over dezelfde periode. Op langere termijn, van begin 2009 tot 2010, verwacht de vooruitlopende indicator een voortzetting van de conjunctuurdaling, zij het minder uitgesproken. Door de internationale situatie bevinden we ons in een periode van onzekere conjunctuur zodanig dat we de evolutie van deze indicatoren in de loop van de komende maanden zullen moeten volgen om onze voorspellingen te bevestigen.

1.3. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator

De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt voorspelt de evolutie op korte termijn van het onevenwicht tussen vraag en aanbod op de Brusselse arbeidsmarkt, dat min of meer overeenstemt met het aantal werkzoekenden in Brussel. Het optimale voorspellende karakter ervan wordt op negen maanden geraamd. De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt werd samengesteld op basis van twee reeksen die werden vereenvou-

digd en gecorrigeerd op seizoensinvloeden. De eerste is de Federgon-index die een beeld geeft van de evolutie van de uitzendarbeid in België. De uitzendsector staat erom bekend dat hij relatief snel reageert op schommelingen in de vraag naar werk. De tweede reeks is het aantal vacante betrekkingen dat Actiris ontvangen heeft en beheert. Dit aantal geeft ook een vroeg signaal van de evolutie van de vraag.

GRAFIEK 2: Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : Actiris, Federgon en eigen berekeningen.

Grafiek 2 vergelijkt de evolutie van de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt met een vertraging van 9 maanden met de conjuncturele component van het aantal werkloze werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Sinds begin 2006 het absolute record van bijna 100.000 werkzoekenden bereikt werd, vertoont de conjunctuurcyclus van het aantal Brusselse werklozen een dalende tendens, die de laatste maanden aanhoudt. De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt wijst voor de komende maanden echter op een nieuwe stijging van het aantal werklozen. Een mogelijke verklaring voor dergelijke stijging moet gezocht worden in de huidige economische vertraging.

We moeten heel voorzichtig omspringen met deze voorspelling aangezien de nationale en gewestelijke werkloosheidssystemen sinds 2006 veelvuldig veranderd zijn (met name afschaffing van de stempelcontrole, sancties, intensere begeleiding van de werkzoekenden, enz.). Het is namelijk mogelijk dat de vooruitlopende indicator het moeilijk heeft om deze gevolgen op korte termijn in ons model te vatten. Daarom zal de vooruitlopende indicator de volgende maanden herzien worden om te proberen rekening te houden met de structurele veranderingen op de arbeidsmarkt.

2. Boordtabel

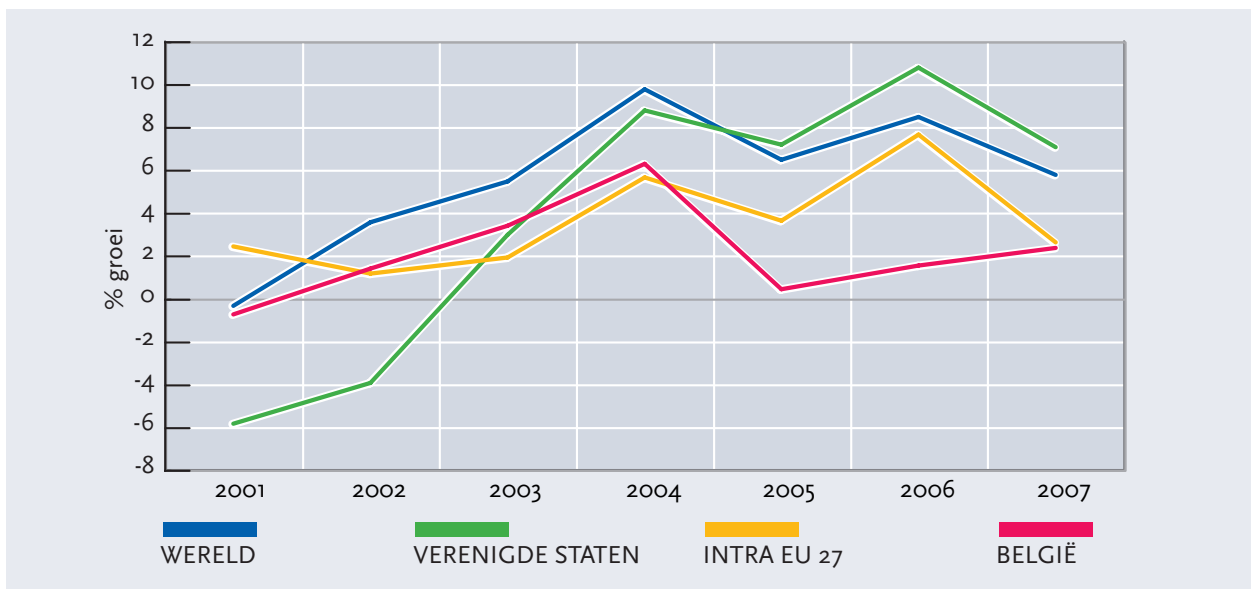
2.1. Internationale context

• Snelle toename van de inflatie

De wereldeconomie kende tussen 2003 en 2007 een krachtige groei. Maar daarna is ze verzwakt als gevolg van de instorting van de Amerikaanse vastgoedmarkt vorige zomer, wat tot grote onrust leidde op de internationale financiële markten. De gevolgen van deze crisis zijn nog voelbaar. Toch heeft het Internationaal Monetair Fonds (IMF) zijn groeivoorzichten voor 2008 licht naar boven bijgesteld, namelijk naar 3,9% in plaats van de 3,7% die in de vorige barometer aangekondigd werd. Deze resultaten blijven echter onder de groeicijfers van 2007 (5%) en tal van elementen, zoals de werkloosheidsstatistieken in de Verenigde Staten en de kostenindexcijfers van internationaal transport,

doen vermoeden dat de economische situatie de komende maanden wereldwijd moeilijk zal blijven. Het meest verontrustende nieuws van de voorbije maanden was echter de algemene toename van de inflatie. Deze wordt aangewakkerd door de explosieve groei van de prijzen van grondstoffen en voedingsproducten. Volgens de laatste ramingen van het IMF zou de inflatie 3,4% bereiken voor de geïndustrialiseerde landen (in plaats van 2,6%) en 9,1% voor de opkomende economieën (in plaats van 7,4%). Deze prijsstijgingen zijn bijzonderlijk hinderlijk omdat ze de bewegingsruimte van de centrale banken beperken in hun pogingen om de economie opnieuw aan te zwengelen.

GRAFIEK 3: Evolutie van de wereldhandel in reële termen, 2001-2007

Bron: Eurostat, Nationale Bank van België, WHO

De opwaartse herziening van de IMF-vooruitzichten is vooral te verklaren door het feit dat de Amerikaanse economie er tot nu toe in geslaagd is de hevige recessie te vermijden waarvoor vele economen waarschuwden. Het budgettaire stimuleringsprogramma, in de vorm van belastingkredieten ten voordele van de gezinnen, heeft de Amerikaanse consumptie gestimuleerd. Bovendien is de buitenlandse handel ten gevolge van de daling van de dollar een motor van de economie geworden. Door de toename van de export en van de gezinsconsumptie is het BBP er tijdens het tweede semester van 2008 met 1,2% op vooruitgegaan. Volgens het IMF zou de groei in 2008 afkoelen tot 1,3%, wat meer is dan aanvankelijk verwacht. Toch waren heel wat economen teleurgesteld over deze resultaten, omdat het effect van het stimuleringsprogramma op de gezinsuitgaven minder groot was dan gehoopt. Bovendien zouden deze effecten de komende maanden afnemen, wat de binnenlandse consumptie negatief zal beïnvloeden. De binnenlandse consumptie kan eveneens afgeremd worden door de kredietransoenering, de stijgende werkloosheid en de duurere olie en voedingsproducten. In Amerika heeft de inflatie met 5,5% het hoogste peil bereikt sinds 1991. Tot slot zou de algemene vertraging van de wereldeconomie tot een daling van de buitenlandse vraag moeten leiden. Vele specialisten voorspellen dan ook een duidelijke vertraging van de Amerikaanse economie tijdens het tweede semester van 2008. Het herstel zou heel geleidelijk intreden vanaf 2009.

Dankzij een intense interne activiteit heeft de Europese economie van haar kant tijdens het eerste kwartaal van 2008 vrij goed weerstand geboden aan de vertraging van de wereldeconomie. De groei versnelde tot 0,7% tegenover 0,4% tijdens het vierde kwartaal van 2007. Toch bleek de Europese groei uiteindelijk niet bestand tegen de zwakke dollar en de sterke stijging van de olieprijs. Vooral de consumptie van de gezinnen en de bedrijfsinvesteringen werden getroffen, waarbij deze laatste dan ook nog eens het hoofd moesten bieden aan de kredietransoenering. Volgens voorlopige ramingen van Eurostat ligt de groei van het Bruto Binnenlands Product tijdens het tweede kwartaal

van 2008 0,2% lager dan het vorige kwartaal. Deze terugval is de eerste sinds de oprichting van de eurozone en was vooral uitgesproken in Duitsland (-0,5%), Frankrijk (-0,3%) en Italië (-0,3%). Als gevolg daarvan kende de eurozone in vergelijking met hetzelfde kwartaal van vorig jaar een zwakke groei van 1,5%. Afgaande op de economische indicatoren lijkt er geen verbetering in zicht voor het derde kwartaal van 2008. Zo is de economische stemmingsindicator¹ gedaald tot 89,5, wat neerkomt op het laagste niveau sinds maart 2003. Ook de vertrouwensindicator in Duitsland, een van de grootste motoren van de eurozone, tekent voor de derde opeenvolgende maand een daling op. Als gevolg hiervan heeft Eurostat zijn groeivoorzichten voor 2009 enigszins naar beneden bijgesteld. Voor de eurozone gaat het instituut voortaan uit van een toename van het BBP met 1,7% in 2008 en met 1,5% in 2009. Maar, zoals aangegeven in de vorige barometer, zijn de cijfers met betrekking tot de arbeidsmarkt bemoedigender. De werkloosheidsgraad in de eurozone is wel licht gestegen in vergelijking met de vorige publicatie, namelijk van 7,1% naar 7,3%, maar blijft toch onder het niveau van juli 2007 (7,4%).

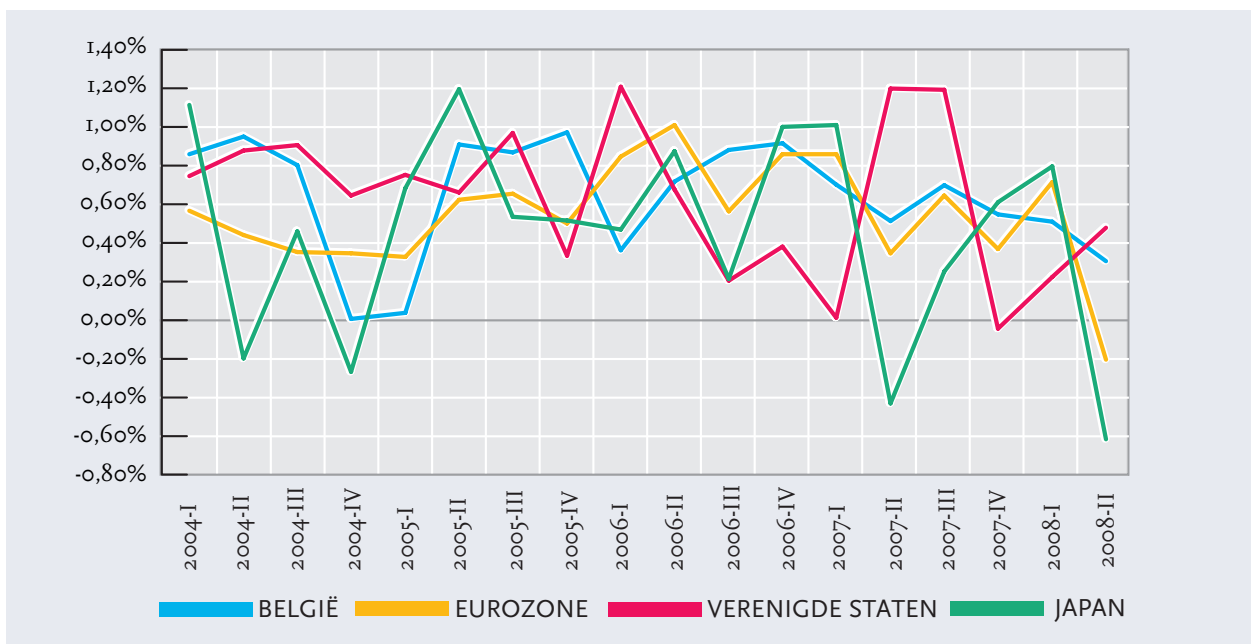
Zoals Europa is ook Japan niet gespaard gebleven van de economische vertraging (zie grafiek 4). Het Japanse Bruto Binnenlands Product, dat de tweede plaats inneemt in de wereldrangschikking, daalde tussen april en juni 2008 met 0,6% ten opzichte van het vorige kwartaal. Dit stemt overeen met een inkrimping van 2,4% op jaarbasis. Japan wordt getroffen door een afname van de bestellingen vanuit de Verenigde Staten en Europa, maar ook door de daling van de binnenlandse consumptie en van de investeringen als gevolg van de hoge energie- en grondstofprijzen. Zoals de rest van de wereld ziet Japan zijn inflatie gevaarlijk stijgen. Het land heeft zijn vooruitzichten in dit verband overigens naar boven bijgesteld: voor het lopende jaar wordt een stijging van de prijzen met 1,9% verwacht, tegenover 1,1% zoals aanvankelijk vooropgesteld. Dit is het hoogste percentage sinds 1997. Volgens de IMF-vooruitzichten zou de Japanse groei in 2008 en 2009 1,5% bedragen tegenover 2,1% in 2007.

¹ De economische stemmingsindicator (die door Eurostat gepubliceerd wordt) combineert statistieken over het vertrouwen van de consumenten en van de bedrijfsleiders en vormt een goede vooruitlopende aanwijzing van de evolutie van het BBP.

Door de groei van hun binnenlandse vraag, hun toenemend belang in de wereldeconomie en de versteviging van hun politiek-economische kader hebben de opkomende landen en de ontwikkelingslanden in een eerste fase de weerslag van de financiële crisis weten te beperken. Tijdens het eerste kwartaal van 2008 hebben ze dan ook nog een stevige groei opgetekend. Maar deze landen beginnen de gevolgen te ondervinden van de snelle toename van de inflatie,

die bijzonder groot is in deze gebieden en de consumptie van de gezinnen afremt. Bovendien heeft de vertraging van de Westerse economieën een aanzienlijke invloed op hun export. Daardoor zou de groei volgens de laatste vooruitzichten van het IMF tot 7% dalen in 2008-2009 tegenover 8% in 2007. Het valt nog af te wachten of de uiteenlopende evolutie van de opkomende economieën en de westerse economieën ook in tijden van crisis geldt.

GRAFIEK 4: Kwartaalverloop van het BBP in kettingeuro's*

* Kwartaal-op-kwartaalgroei in volumes, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000.
Bron: Eurostat, NBB en eigen berekeningen

• Het dilemma van de centrale banken: de inflatie of de recessie bestrijden?

De monetaire overheden staan heden ten dage voor de delicate opdracht om de toenemende inflatedruk aan te pakken, zonder hierbij de groeivertraging uit het oog te verliezen. De maatregelen die hiervoor doorgevoerd worden lopen uiteen, zoals we hierna zullen zien.

In de Verenigde Staten heeft de Federal Reserve (Fed), sinds het uitbreken van de crisis in de sector van de risicovolle hypothecaire kredieten ("subprimes") en de daaruit voortvloeiende crisis in de banksector, geopteerd voor een groeistimulerend

beleid, vooral via een massale vermindering van de rentevoeten. Het herfinancieringspercentage, dat in juli 2007 nog 5,25% bedroeg, werd verminderd tot 2%. Daarnaast werden grote hoeveelheden liquiditeiten in de financiële markten gepompt. Omdat de groeivoorzichten voor het tweede kwartaal 2008 er uiteindelijk beter uitzagen dan verwacht, heeft de Fed het geweer van schouder veranderd en is ze nu meer begaan met de inflatie die onlangs een piek van 5% bereikte. Daarom werd beslist de dalende cyclus stop te zetten en de richtrente op 2% te behouden.

Hetzelfde dilemma geldt ook voor de Europese Centrale Bank (ECB), die de inflatiegraad in de eurozone in juli 2008 zag oplopen tot 4% op jaar-basis, wat neerkomt op een verdubbeling van haar oorspronkelijke doelstelling. Dit betekent dat het record van maart 2008 ondertussen gesneuveld is. De ECB, die instaat voor het Europese monetaire beleid, is ongerust over deze prijsontsporingen en heeft daarom besloten de richtrente begin juli op te trekken van 4% naar 4,25%, teneinde de prijsstijgingen tegen te gaan. Dergelijke renteniveaus hebben we de afgelopen zeven jaar niet meer opgemerkt. De ECB had haar monetair beleid niet meer gewijzigd sinds juni 2007, de datum waarop het herfinancieringspercentage verhoogd werd van 3,75% naar 4%. Naar aanleiding van de erg ontgoo-

chelende groeicijfers in de eurozone over het laatste kwartaal heeft de ECB onrechtstreeks erkend dat het grootste probleem voor de komende maanden waarschijnlijk de economische groei is. Toch werd de richtrente op 3 september 2008 gehandhaafd op 4,25%. Dit toont aan dat de Europese instelling in tegenstelling tot de Fed in de eerste plaats gefocust blijft op prijsstabiliteit.

De Bank van Japan (BoJ), die klem zit tussen de oplopende inflatie en de economische vertraging, heeft besloten haar richtrente te handhaven op 0,5% en zo de groei aan te moedigen. Deze richtrente is van toepassing sinds februari 2007 en is momenteel de laagste richtrente die door de centrale bank van een grote economie gehanteerd wordt.

• Minder spanningen op de wisselmarkten en oliemarkten

TABEL 1: De evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

US dollars per euro		
	Periode-gemiddelde	Einde periode
2008-03	1,5527	1,5526
2008-04	1,5750	1,5639
2008-05	1,5557	1,5748
2008-06	1,5553	1,5849
2008-07	1,5770	1,5611
2008-08	1,4975	1,4735

Bron: ECB.

Op basis van tabel 1 lijkt de Amerikaanse dollar voor het eerst sinds lang tekenen van herstel te vertonen ten opzichte van de euro. Na het historische record van 1,599 midden april 2008 is de verhouding dollar-euro minder scherp geworden. Begin

september zakte deze bijvoorbeeld terug onder de grens van 1,40 euro voor een dollar. Er werden meerdere factoren aangehaald om dit fenomeen te verklaren, meer bepaald de minder gunstige groei-vooruitzichten in Europa, de daling van de in dollar genoteerde grondstofprijzen en de vooruitzichten die uitgaan van een vermoedelijke daling van de ECB-rentetarieven vanaf volgend jaar om zo de economische activiteit in de eurozone te stimuleren. Rekening houdend met de tegengestelde richtingen die het Amerikaanse en het Europese monetaire beleid zouden kunnen uitgaan, zou de dollar in waarde moeten blijven stijgen ten opzichte van de euro. Dergelijke evolutie kan een positief effect hebben op de concurrentiekracht van de Europese export, maar het onrechtstreekse effect op de inflatie dreigt echter negatief uit te zullen vallen voor de eurozone, aangezien heel wat ingevoerde goederen in dollar genoteerd worden, te beginnen met de grondstoffen.

GRAFIEK 5: Evolutie van de prijs van ruwe olie

Bron: U.S. Department of Energy, Energy Information Administration.

Op de markt van de energieproducten heeft de olieprijs op het eind van de jaren '90 een opwaartse cyclus ingezet. Deze tendens heeft zich de voorbije jaren doorgezet, de laatste maanden zelfs heel uitgesproken, zoals te zien is in grafiek 5. Vandaag kunnen we zelfs spreken van een historische stijging van de olieprijsen. Zo is de koers van de Brent-Noordzeeolie verder de hoogte blijven inschieten om meer dan te verdubbelen op een jaar tijd. Begin juli overschreed deze koers de symbolische drempel van 140 dollar, om diezelfde maand op te rukken naar 143,95 USD. Deze stijgende tendens is vooral te verklaren door de onrust aan aanbodzijde. De vrees voor de bevoorrading is immers blijven bestaan door geopolitieke spanningen in belangrijke olieproducerende gebieden zoals Nigeria en Iran. Daarnaast is juni het begin van het traditionele orkaanseizoen in de Golf van Mexico, waar een kwart van de Amerikaanse olie-installaties gevestigd zijn. Tot slot draait de speculatie op volle toeren. De verzwakte positie van de dollar zet beleggers er immers toe aan grondstoffen aan te kopen die in dollar genoteerd staan om zich op deze wijze tegen de inflatie te beschermen.

Vanaf midden juli merken we een fikse daling van de olieprijsen op. Een verklaring hiervoor moet gezocht worden in een verslapping van de vraag naar olie. Dergelijke vraag blijft wel hoog in de opkomende landen, ondanks de daling van de subsidies voor brandstoffen in een aantal van deze landen. Maar in de geïndustrialiseerde landen is er een duidelijke terugval merkbaar. Verschillende factoren verklaren dit fenomeen. Enkele hiervan zijn de sterke prijsstijgingen van koolwaterstoffen en de sombere economische vooruitzichten. Naast de vertraging van de Amerikaanse economie merken we momenteel ook de eerste tekenen van economische achteruitgang in Europa op. Dit terwijl de Verenigde Staten en Europa de grootste oliebruikers ter wereld zijn. Tot slot zou ook de stijging van de dollar deze daling kunnen verklaren.

Bij het afsluiten van deze barometer kostte een vat Brent-Noordzeeolie 100,72 USD, wat een daling van 26% betekent ten opzichte van de publicatie van juli 2008.

2.2. Nationale en regionale macro-economische ontwikkelingen

• Groei van het BBP

Door de achteruitgang van de wereldeconomie heeft de krachtige economische activiteit van 2007 plaats gemaakt voor een vertraging vanaf midden 2008. De economische voorspellingen voor België verwachten dit jaar en volgend jaar een duidelijke daling van de Belgische BBP-groei. Deze zou op jaarbasis 1,6% in 2008 en 1,2% in 2009 bedragen tegenover 2,8% in 2007 (tabel 2). Dergelijke daling wordt veroorzaakt door de achteruitgang van alle componenten van het BBP, met uitzondering van de overheidsconsumptie.

In 2007 leverde de binnenlandse vraag een positieve bijdrage tot de groei van het BBP. Als we de consumptie van de particulieren bekijken, zien we immers dat hun koopkracht vorig jaar ondersteund werd door de nieuw gecreëerde jobs, de

loonsverhogingen en de toename van de inkomsten uit vermogen. Dit gunstige economische klimaat stimuleerde de uitgaven van de gezinnen. De (erg) hoge inflatie van 2008 heeft echter een negatieve invloed op de koopkracht en op het moreel van de particulieren, zodanig dat de privéconsumptie vertraagt (1,4% in 2008 tegenover 2,6% in 2007). Ook de investeringen van de gezinnen liggen lager dan in 2007. Alleen de overheidsconsumptie zou het goed blijven doen. Daardoor zou de groei van de binnenlandse vraag in 2008 vertragen (2,4% in 2008 en 1,1% in 2009 tegenover 3,1% in 2007).

De achteruitgang van de internationale handel en de voorbije appreciatie van de euro tot slot zouden in 2008 tot een daling van de export leiden.

TABEL 2: Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en EU-15

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	België		EU-15
2000	3,5	3,7		3,9
2001	1,9	0,8		1,9
2002	3,4	1,5		1,1
2003	0,3	1,0		1,2
2004	2,5	3,0		2,3
2005	2,7	1,7		1,8
2006	2,2	2,8		2,9
2007(e)	n.d.	2,8	(0,1)	2,7
2008(e)	n.d.	1,6	(-0,1)	1,7
2009(e)	n.d.	1,2	(-0,5)	1,5

(e) Schattingen. Tussen haakjes: verschil met de vorige barometer. n.b. = gegevens zijn niet beschikbaar.
Bron: Eurostat, INR, NBB.

Aangezien de Belgische export in grote mate bestemd is voor de andere lidstaten van de Europese Unie en ons land een groot deel van zijn inkomsten uit deze export haalt, is het normaal dat de evolutie van de Belgische economie doorgaans

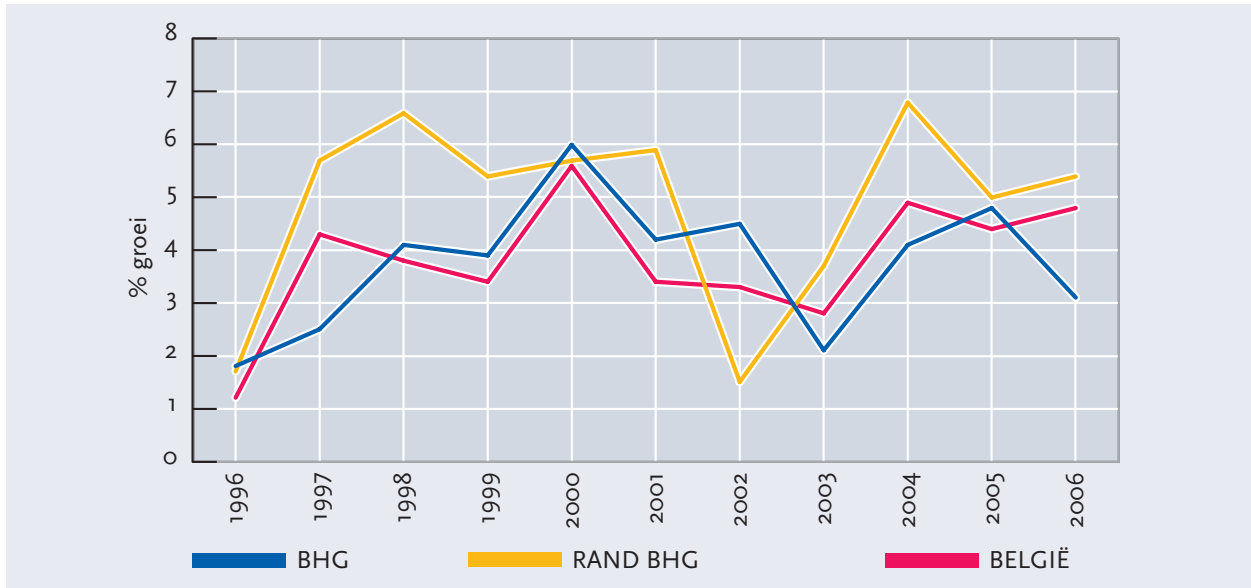
de Europese conjunctuur volgt. Zoals tabel 2 aangeeft, zou de Europese groei in 2008 iets hoger liggen dan de Belgische. In 2009 zou het verschil groter zijn in het nadeel van België.

In maart 2008 publiceerde het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de laatste BBP-cijfers van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). De groei van het Brusselse BBP tegen lopende prijzen bleek in 2005 (uiteindelijk) beter (4,6%) dan het Belgische gemiddelde (4,2%). Door haar hoofdzakelijk tertiaire sectorstructuur lijkt de Brusselse economie immers minder gevoelig te zijn voor de prijsstijgingen die opgetekend werden. Als gevolg daarvan noteerde het Gewest tegen constante prijzen een veel hogere groei van zijn BBP (2,7%) dan het land in zijn geheel (1,7%) (zie tabel 2). De voorlopige ramingen voor 2006 lijken echter op een omgekeerde relatie tussen gewest en land te wijzen. De groei van het Brusselse BBP tegen lopende prijzen in 2006 (3,1%) ligt immers lager dan het Belgische gemiddelde (4,9%). Hoewel de sectorstructuur van Brussel dit verschil kleiner maakt, wordt het bevestigd tegen constante prijzen (2,2% in Brussel tegenover 2,8% in België).

Zoals blijkt uit grafiek 6, bestaat er een verschil tussen het conjunctuurprofiel van Brussel en dat van het land. In 2001 en 2002 kende Brussel een hoger groeitempo dan de rest van België. In 2003 is de Brusselse toegevoegde waarde sterk gedaald, en ze heeft zich niet zo goed hersteld in 2004. Hoewel we in 2005 een licht herstel op jaarbasis zagen, is de groei in 2006 opnieuw gekelderd (grafiek 6).

Dit verschil is gedeeltelijk te verklaren door de specifieke sectorale kenmerken van Brussel. Deze evoluties lopen samen met die van de financiële sector, waar de sterke terugval zich in 2003 heeft voorgedaan, later dus dan in de andere sectoren. De financiële sector speelt een doorslaggevende rol in de schommelingen van de toegevoegde waarde (TW) in Brussel, terwijl deze sector in de andere gewesten slechts van bijkomstig belang is voor de schommelingen van de TW.

GRAFIEK 6: Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand* en in België

* De rand omvat Vlaams-Brabant en Waals-Brabant.

Bron : INR.

Zoals we reeds aangaven in de vorige uitgaven van deze barometer, is de groei van de Brusselse rand de voorbije jaren globaal gezien groter dan die van het Brussels Gewest en zelfs dan die van het land. We herinneren eraan dat de functie van econo-

misch centrum die Brussel vervult het strikte gewestelijke territorium overschrijdt. De grensarondissementen van het Brussels Gewest, namelijk Leuven, Halle-Vilvoorde en Nijvel, beschikken over grotere ruimtes en kunnen dus plaats bieden

aan meer industriële productie. Door deze bijzondere situatie hebben zij een meer uitgesproken groeiprofiel en kennen ze de laatste jaren een enorme uitbreiding. Hoewel de groei van de rand in 2005 groter blijft dan die van Brussel en van

België, wordt er enkel in Brussel geen daling opgetekend. Uit grafiek 6 blijkt evenwel dat deze daling tussen 2005 en 2006 optreedt in Brussel, terwijl België en de Brusselse rand dan al een lichte opleving inzetten.

• Inflatie²

De inflatie is dit jaar versneld in België en bereikte een niveau dat hoger lag dan dat van de eurozone. Zoals we in het vorige deel zagen, houdt dit verband met de stijgende voedings- en energieprijzen. Volgens de NBB³ is het verschil tussen de inflatie van de eurozone en die van België te verklaren door de stijging van de olieprijzen. De prijzen van de olieproducten hebben een groter korte termijneffect op het geharmoniseerde indexcijfer van de consumptieprijzen in België, omdat deze producten zwaarder doorwegen in de referentiekorf. Bepaalde actoren en economische waarnemers maken zich zorgen over het effect van de automatische loonindexering op de inflatie, maar deze impact wordt vandaag niet vastgesteld.

Op basis van de maandelijkse voorspellingen die het FPB op 2 september 2008 publiceerde, zou de inflatie op jaarbasis in 2008 oplopen tot 4,7%, tegenover 1,8% in 2007, een aanzienlijke stijging zoals de consumenten kunnen ervaren. Als de wereldprijzen niet opnieuw klappen krijgen, zou de inflatie in 2009 evenwel moeten dalen tot 2,7%.

TABEL 3: Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen

	Index (2004 = 100)	Jaarlijkse groei (%)
2008-01	108,8	3,5
2008-02	109,6	3,6
2008-03	110,4	4,4
2008-04	110,7	4,2
2008-05	111,7	5,2
2008-06	112,3	5,8
2008-07	112,9	5,9
2008-08	112,2	5,4
2008-09 (e)	112,3	5,4
2008-10 (e)	112,5	5,0
2008-11 (e)	112,7	4,2
2008-12 (e)	113,1	4,3

(e) Schattingen.
Bron : Federaal Planbureau.

De spilindex werd in augustus van dit jaar overschreden. Volgens de maandelijkse voorspellingen van de “gezondheidsindex” van het FPB zou de spilindex de volgende keer overschreden worden in juli 2009. Dit zou respectievelijk in augustus 2009 en in september 2009 tot een verhoging van de sociale bijdragen en van de lonen in overheidsfuncties met 2% leiden.

² De gewestelijke gegevens over de prijzen worden doorgaans overgenomen van nationale statistieken, rekening houdend met de beperkte omvang van het Belgische grondgebied, de economische stromen die de diverse gewesten doorkruisen en de gemeenschappelijke indexeringsmechanismen.

³ Nationale Bank van België (2008), “Inflatie en indexering in België: oorzaken en mogelijke gevolgen van de huidige inflatieopstoot”, Economisch Tijdschrift, voorjaar 2008

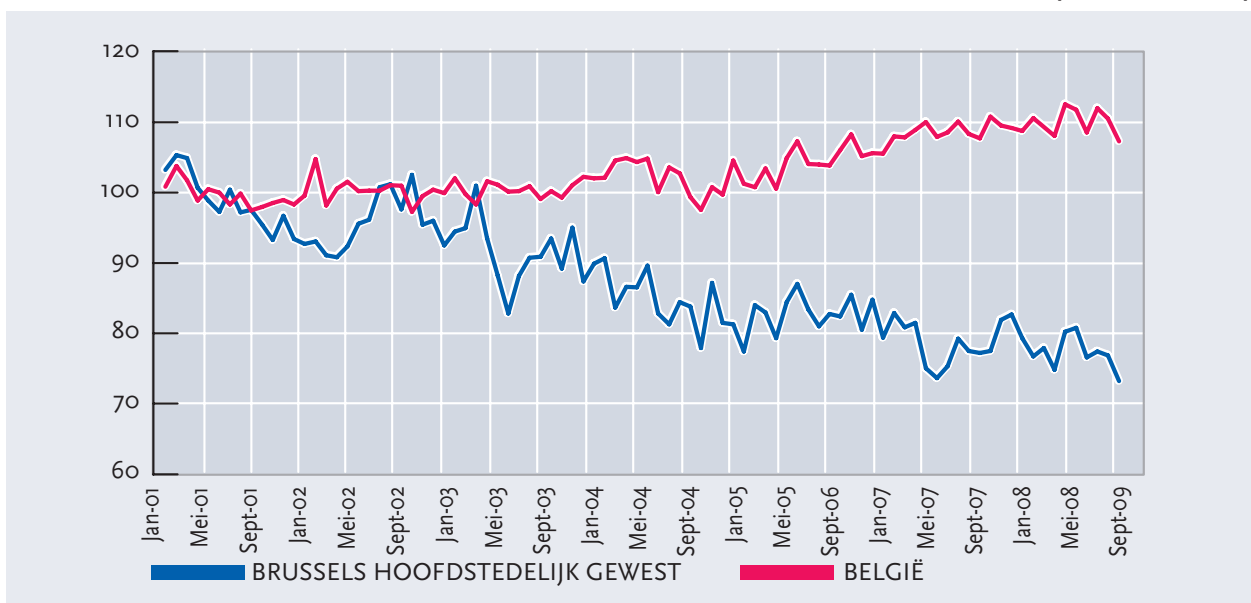
2.3. De Brusselse economie

• Industriële productie

Om de industriële activiteit in Brussel te beoordelen, hebben we onder de verschillende beschikbare statistische bronnen geopteerd voor de productie-index, die gepubliceerd wordt door de FOD Economie, en voor de resultaten van de conjunc-

tuurenquêtes van de NBB. De eerste bron weerspiegelt eerder de recente evoluties van de industriële sector, terwijl de tweede ook de vooruitzichten op korte termijn vertaalt.

GRAFIEK 7: Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (index 2000=100)

Bron : FOD Economie-ADSEI.

De productie-index heeft tot doel om op basis van een maandelijkse enquête de toegevoegde waarde tegen factorkosten te benaderen voor de winning van delfstoffen, de verwerkende industrie en de bouwnijverheid. De analyse van de evolutie ervan op basis van grafiek 7 toont aan dat er een belangrijk verschil is tussen het Brussels Gewest en de rest van het land. Dit is te verklaren door de beperkte omvang van het Brusselse grondgebied, waardoor het minder geschikt is voor de ontwikkeling van industrie dan de andere gewesten. Bovendien zijn de industrietakken die de voorbije jaren op nationaal niveau snel gegroeid zijn (zoals de chemische sector) er minder vertegenwoordigd.

We zien verder dat de kloof dieper geworden is vanaf midden 2005. Deze periode stemt overeen met een opleving van de industriële activiteit in

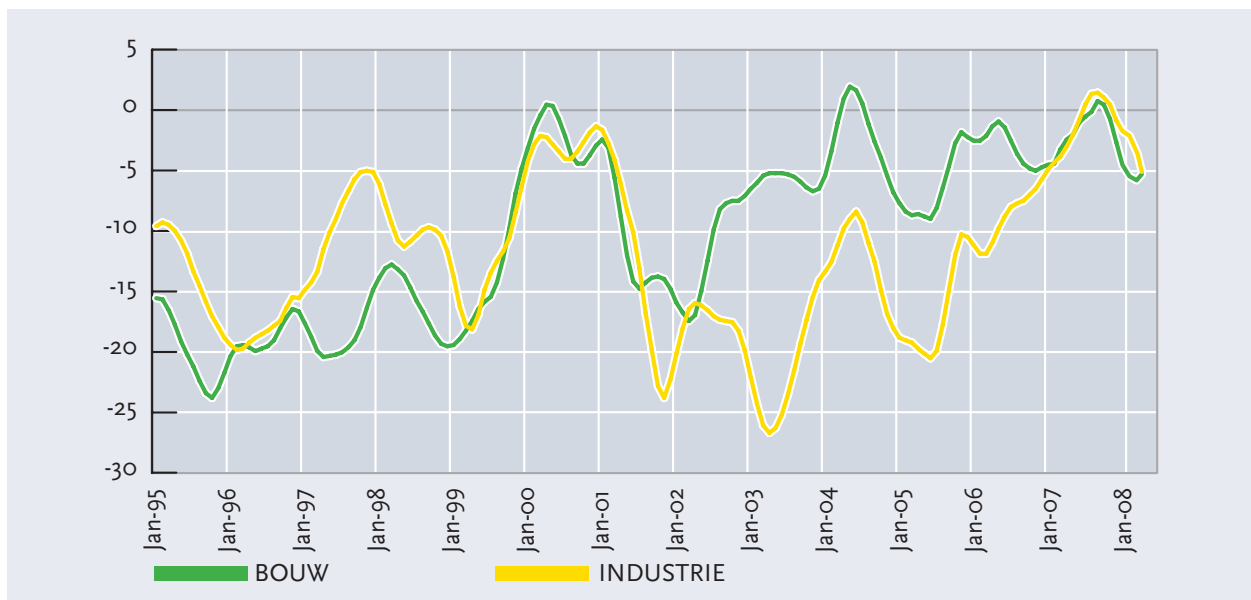
België. Op hetzelfde moment stabiliseerde de Brusselse productie zich, na een periode van daling, en leek er zelfs een opleving in het vooruitzicht. Dit was buiten de herstructurering van de activiteiten van de onderneming VW (nu Audi Brussels) eind 2006 in Vorst gerekend, die de sterke daling van de Brusselse index begin 2007 verklaart. Sindsdien evolueert de index in Brussel min of meer gelijklopend met de index op nationaal niveau, maar met meer uitgesproken schommelingen. Op kortere termijn kende de industriële productie in Brussel volgens de gegevens van de FOD Economie een scherpe daling, waardoor deze het laagste niveau bereikte sinds de oprichting van het Gewest.

Deze conclusies worden bevestigd door de op seizoensinvloeden gecorrigeerde en vereenvoudigde

resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB voor de industrie en de bouwnijverheid. Deze resultaten weerspiegelen de vooruitzichten van de Brusselse ondernemers voor de komende maanden. In grafiek 8 zien we dat het moraal van de bedrijfsleiders sinds het midden van 2005 goed was, maar dat hun vertrouwen ernstige klappen kreeg vanaf het derde kwartaal van 2007, en dit zowel in de industriesector als in de bouwnijverheid. Hoewel de Brusselse economie tot nu toe vrij goed weerstand heeft geboden aan de externe

onrust, lijkt het dalend vertrouwen bij de ondernemers te wijzen op een achteruitgang van het conjunctuurklimaat gedurende de komende maanden. We zien meer bepaald dat de cijferwaarde van de synthetische curve van de verwerkende nijverheid in december 2007 opnieuw in het rood gegaan is. Sindsdien is het alleen maar bergaf gegaan en werd de laagste waarde bereikt sinds december 2006. Wat de indicator van de bouwsector betreft, moeten we teruggaan tot augustus 2005 om een dergelijk pessimisme bij de ondernemers te zien.

GRAFIEK 8: Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHG*

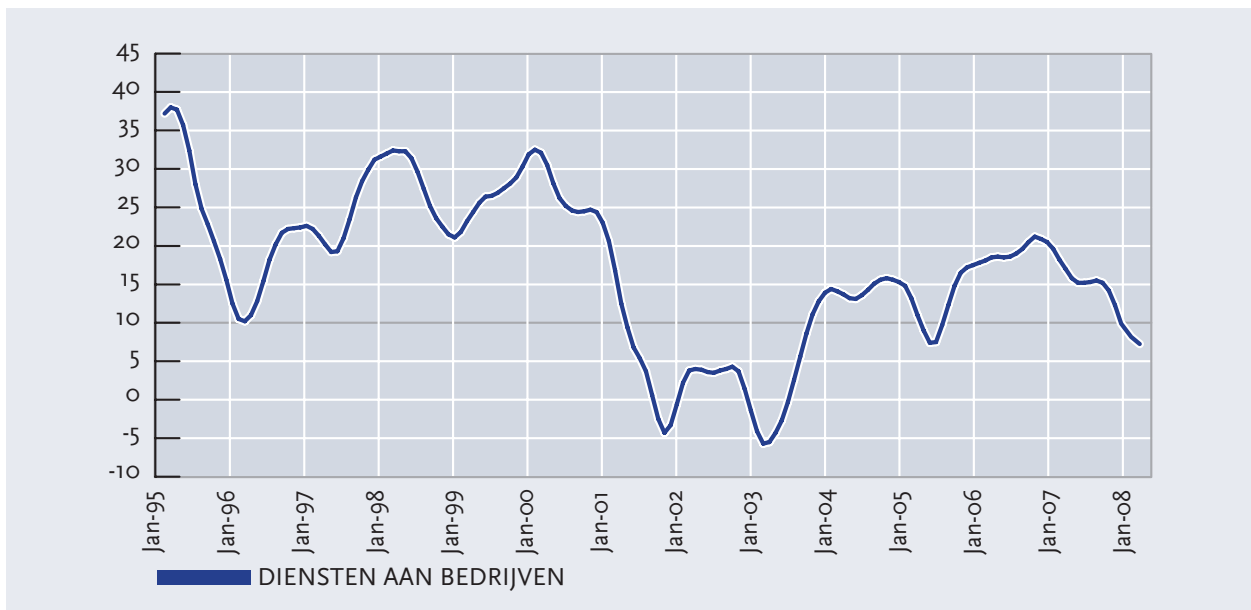
* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks.
Bron : NBB.

• De diensten: nieuwe gegevens over het vertrouwen van de ondernemingen

Grafiek 9 geeft de op seizoensinvloeden gecorrigeerde en vereenvoudigde resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB voor de zakelijke dienstverlening weer. Opdat deze enquête een goed beeld zou geven van het vertrouwen van de ondernemingen van het Brussels Gewest, heeft het BISA aan de NBB gevraagd het aantal ondervraagde personen in de hoofdstad te verhogen. Tijdens het eer-

ste semester 2007 werd er werk gemaakt van deze uitbreiding. Net zoals in de nationale enquête zijn het ondernemers van de sector zakelijke dienstverlening die ondervraagd worden. We herinneren eraan dat de zakelijke dienstverlening, samen met de financiële bemiddelingsdiensten, het grootste aandeel van de toegevoegde waarde in de marktsector van Brussel vertegenwoordigt.

GRAFIEK 9: Conjunctuurenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan bedrijven in het BHG*

* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks.
Bron : NBB

Zoals we aangaven in de vorige edities van de barometer, leveren de antwoorden van de ondernemers uit deze sector een positieve samenvattende score op die beduidend hoger ligt dan in de industriesector. De curve bereikt echter niet de hoge niveaus die ze op het einde van de jaren 90 en in het begin van de jaren 2000 vertoonde. Bovendien lijkt het vertrouwen van de ondernemingen sinds eind 2006

omgeslagen. Op het einde van het tweede en in het begin van het derde kwartaal 2007 zou het vertrouwen van de ondernemers er evenwel op vooruitgegaan zijn om sinds oktober 2007 opnieuw weg te zinken. Het was 5 jaar geleden dat de ondernemers uit de sector van de zakelijke dienstverlening nog zo pessimistisch ingesteld waren.

2.4. Arbeidsmarkt

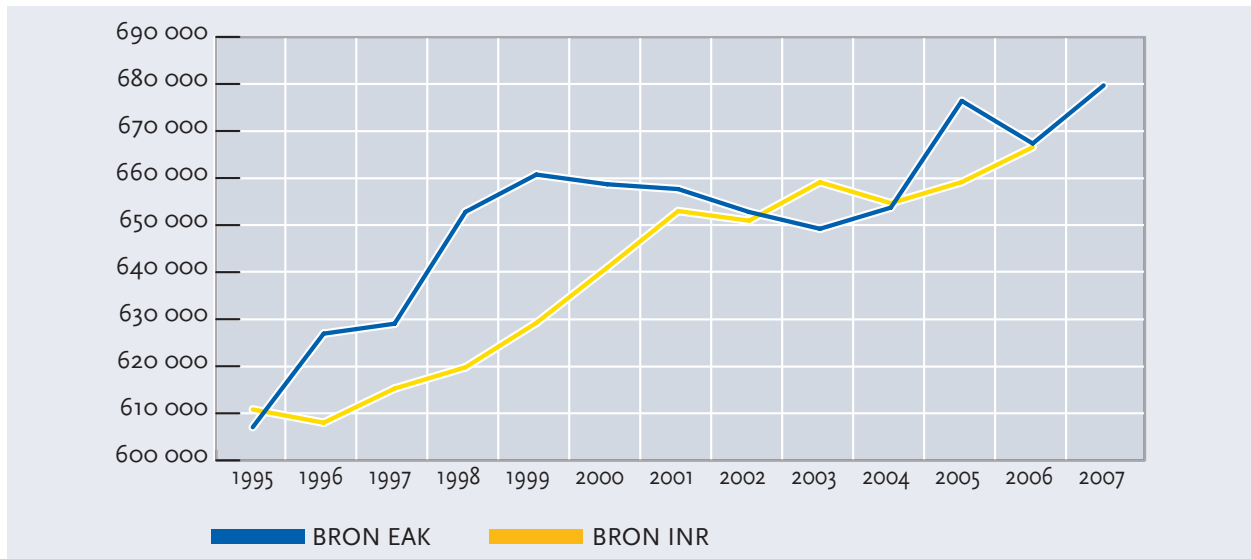
• Interne werkgelegenheid

TABEL 4: Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2004	4 139 174 (1,69)	653 808 (0,70)
2005	4 235 310 (2,32)	676 590 (3,48)
2006	4 262 883 (0,65)	667 495 (-1,34)
2007	4 380 213 (2,75)	679 889 (1,86)

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK)

GRAFIEK 10: Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI (EAK).

Tabel 4 en grafiek 10 geven de recente evolutie van de interne werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze indicator weerspiegelt het aantal effectieve banen die gecreëerd zijn door de economische activiteit in het Gewest, en die al dan niet door Brusselaars worden ingenomen. We beschikken over twee afzonderlijke bronnen om deze variabele te benaderen. Het gaat enerzijds over de arbeidskrachtenenquête (EAK) van de FOD Economie en anderzijds over gegevens afkomstig van de regionale rekeningen (INR).

Ondanks opmerkelijke verschillen tussen de verschillende bronnen zien we een sterke groei van de Brusselse tewerkstelling tijdens de tweede helft van de jaren 90 en een lichte achteruitgang in het begin van de jaren 2000. Sinds 2004 geven zowel de resultaten van de arbeidskrachtenenquête (EAK) als die van de INR een nieuwe groeiperiode aan. Voor 2006 komen beide informatiebronnen tot

gelijkaardige conclusies: het interne tewerkstellingsniveau van het Gewest stemde overeen met ongeveer 667.000 werknemers. Ten slotte kondigt 2007 zich volgens de FOD Economie aan als een succesvol jaar. Er zouden 12.394 nieuwe banen bijgekomen zijn in Brussel (+1,9%), wat het aantal jobs op 679.889 brengt, een record. Uit het derde deel van de barometer zal bovendien blijken dat het meer bepaald de Brusselaars zijn die van deze groei geprofiteerd hebben. Dit neemt niet weg dat de groei op nationaal niveau hoger lag (2,8% voor hetzelfde jaar).

Volgens de laatste ramingen van de FOD Economie betreffende het eerste kwartaal 2008 zou de werkgelegenheidstoestand gunstig blijven evolueren. Ondanks de eerder sombere internationale conjunctuur zou de Brusselse tewerkstelling toch met 1,9% groeien ten opzichte van het laatste kwartaal van 2007.

• Tewerkstellingsgraad

TABEL 5: Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar

	EU-15	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	64,4	59,6	53,2
2004	64,8	60,3	54,1
2005	65,4	61,1	54,8
2006	66,2	61,0	53,4
2007	66,9	62,0	54,8

Bron: Eurostat en FOD Economie-ADSEI

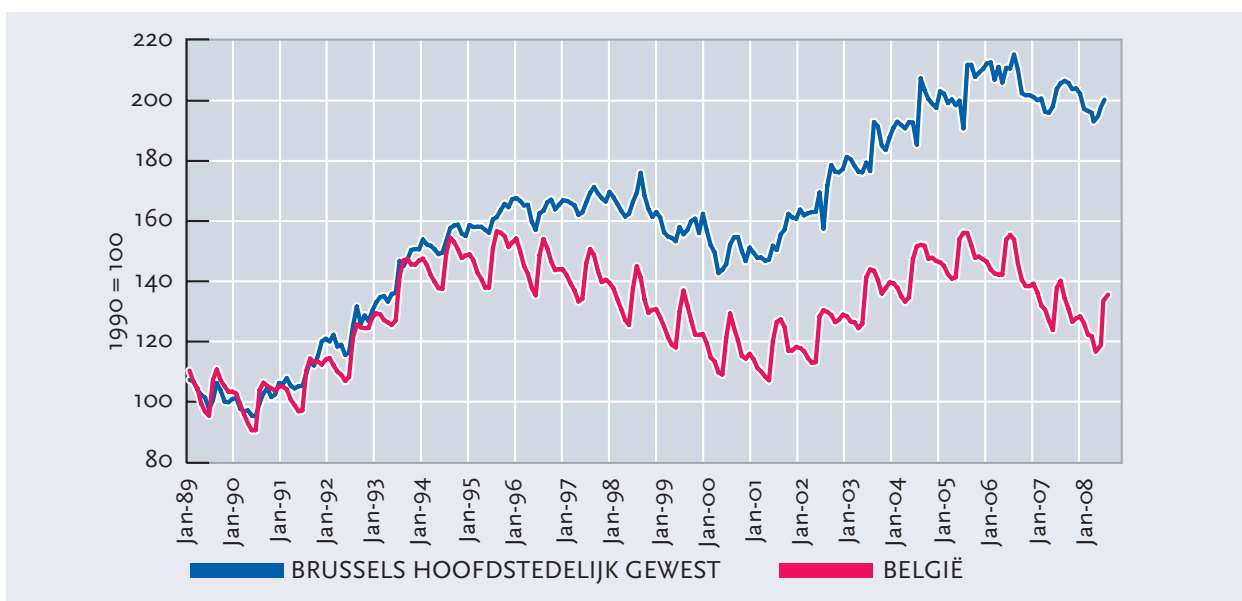
Tabel 5 geeft een vergelijking van de tewerkstellingsgraad in de Europese Unie, België en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze variabele wordt gedefinieerd als de verhouding van het aantal tewerkgestelden ten opzichte van de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jaar). In het geval van Brussel wordt hier gemeten in welke mate de Brusselaars tewerkgesteld zijn, ongeacht waar ze werken.

In 2000 werd op de Europese top in Lissabon een doelstelling van 70% (leeftijdsgroep 15-64) voor de tewerkstellingsgraad vastgelegd, die tegen 2010

zou moeten gehaald worden. In 2007 – drie jaar voor de deadline – is deze doelstelling volgens definitieve cijfers van de Arbeidskrachtenenquête nog niet bereikt, noch voor België, noch voor het Brusselse Gewest. België komt wel langzaam dichterbij met een tewerkstellingsgraad van 62% in 2007, wat een toename betekent van 2,4% in vergelijking met 2003. Ondanks de minder grote (economische) groei is er ook vooruitgang merkbaar in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar in 2007 een tewerkstellingsgraad van 54,8% opgetekend werd.

• Werkloosheid

GRAFIEK 11: Index van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (1990 = 100)

Bron : Actiris

TABEL 6: Aantal niet-werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2006-III	621 764	98 504
2006-IV	570 214	95 062
2007-I	547 034	93 122
2007-II	511 873	91 313
2007-III	553 870	95 323
2007-IV	517 058	94 927
2008-I	505 702	92 197
2008-II	479 060	90 143

Bron: Actiris.

TABEL 7: Werkloosheidsgraad (administratieve gegevens)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2006-III	13,0%	21,4%
2006-IV	11,9%	20,7%
2007-I	11,4%	20,3%
2007-II	10,7%	19,9%
2007-III	11,5%	20,8%
2007-IV	10,8%	20,7%
2008-I	10,5%	20,1%
2008-II	10,0%	19,6%

Bron: Actiris.

TABEL 8: Werkloosheidsgraad* (op basis van enquête)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	7,6%	14,7%
2003	8,2%	15,7%
2004	8,5%	15,9%
2005	8,5%	16,5%
2006	8,3%	17,7%
2007	7,5%	17,2%

* Volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK).

Tijdens het tweede kwartaal 2008 is het aantal werkloze werkzoekenden in het Brusselse Gewest verder blijven dalen, een beweging die ingezet werd tijdens het laatste kwartaal van 2007. Zo telde men tussen april en juni 2007 gemiddeld 90.143 werkloze werkzoekenden in het Brusselse Gewest, wat neerkomt op een kwartaaldaling van 2,2%. Deze daling doet zich zowel bij de vrouwen als bij de mannen voor. De daling van het aantal werkzoekenden is bovendien bijzonder uitgesproken in de leeftijdscategorie van minder dan 25 jaar (-8,2%) maar ook bij de werklozen met een hoog opleidingsniveau (-5,2%).

Rekening houdend met deze overwegingen zien we, op basis van tabel 7, een daling van de administratieve werkloosheidsgraad⁴ tijdens het tweede kwartaal 2008 naar 19,6%, tegenover 20,1% tijdens het vorige kwartaal. Volgens Actiris werd dit niveau niet meer bereikt sinds juni 2003. De werkloosheidsgraad in Brussel vertoonde sinds 2001 een stijgende trend, stabiliseerde in 2007 en begon vanaf begin 2008 te dalen. De werkloosheidsgraad ligt hoger dan in de gegevens van de Arbeidskrachtenenquête: hier bedraagt het werkloosheidscijfer voor 2007 17,2% (cf. tabel 8). De definitie van werkloosheid die de Arbeidskrachtenenquête hanteert is gebaseerd op de begrippen die gebruikt worden door de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Voor deze organisatie is een werkloze iedere persoon van 15 jaar of ouder die tijdens de referentieperiode geen werk had, beschikbaar was om te werken en op zoek was naar een baan.

Helaas zal deze daling van het aantal werklozen waarschijnlijk niet aanhouden gedurende het derde kwartaal van 2008. Eind augustus is het aantal werkloze werkzoekenden immers met 3.000 personen gestegen ten opzichte van de vorige barometer. Deze stijging is zowel te verklaren door het seizoensgebonden fenomeen van jonge schoolverlaters die zich bij Actiris inschrijven als door een meer conjuncturele factor, namelijk de huidige economische onzekerheid.

⁴ De administratieve werkloosheidsgraad wordt hier gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal werkloze werkzoekenden en de actieve bevolking.

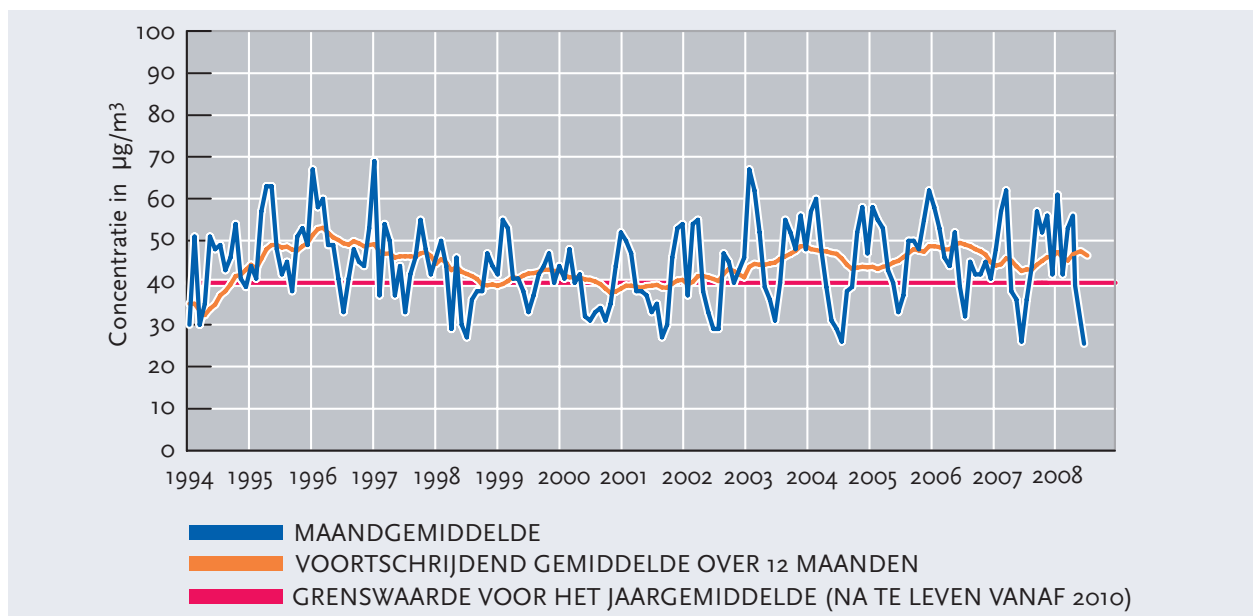
2.5. Milieu⁵

• Luchtkwaliteit

Stikstofdioxide (NO₂) is een verontreinigende stof die schadelijk is voor de menselijke gezondheid, maar ook voor het milieu (draagt bij tot de vorming van ozon, tot de verzuring en tot de vorming van nitraatdeeltjes). Deze vervuiling is het gevolg van de emissies van stikstofoxiden die vrijkomen bij verbrandingsprocessen. Dergelijke emissies waren in 2006 afkomstig van het verkeer (45%), het energieverbruik (woningen 24%, diensten 12% en industrie 2%), de afvalverbranding (15%) en de warmtekrachtkoppeling (2%).

Grafiek 12 geeft de NO₂-concentraties in het station van Molenbeek weer. Deze plaats werd gekozen voor haar stedelijke ligging. De analyse van de grafiek leert ons dat de NO₂-concentraties relatief constant blijven in de tijd, op een niveau dat vaak hoger ligt dan de toekomstige Europese norm. Deze norm is vanaf 2010 van toepassing en zal drastische veranderingen vergen in verschillende sectoren en op verschillende niveaus.

GRAFIEK 12: Evolutie van de NO₂-gemiddelden en verloop t.o.v. de toekomstige Europese norm voor de NO₂-jaargemiddelden - meetstation Molenbeek (1994 - augustus 2008)

Bron: BIM.

Het verkeer levert een grote bijdrage tot de luchtvervuiling, maar evenzo tot de geluidshinder. Dit wordt vooral duidelijk aan de hand van de metingen die tijdens de “Autoloze zondagen” uitgevoerd werden door de laboratoria voor luchtkwaliteit en lawaai van Leefmilieu Brussel (BIM).

Sinds 2002 wordt tijdens de Europese week van de mobiliteit een autoloze zondag (van 9 tot 19 uur)

georganiseerd in heel het Brussels Gewest. Op deze manier wil men de mensen ervan bewust maken dat het nodig en mogelijk is om iets te doen aan de hinder die voortvloeit uit het toenemend gemotoriseerd verkeer in stedelijke gebieden.

De metingen van de luchtkwaliteit gedurende deze dagen tonen aan dat de grootste concentratieverschillen vastgesteld worden voor stikstofoxiden

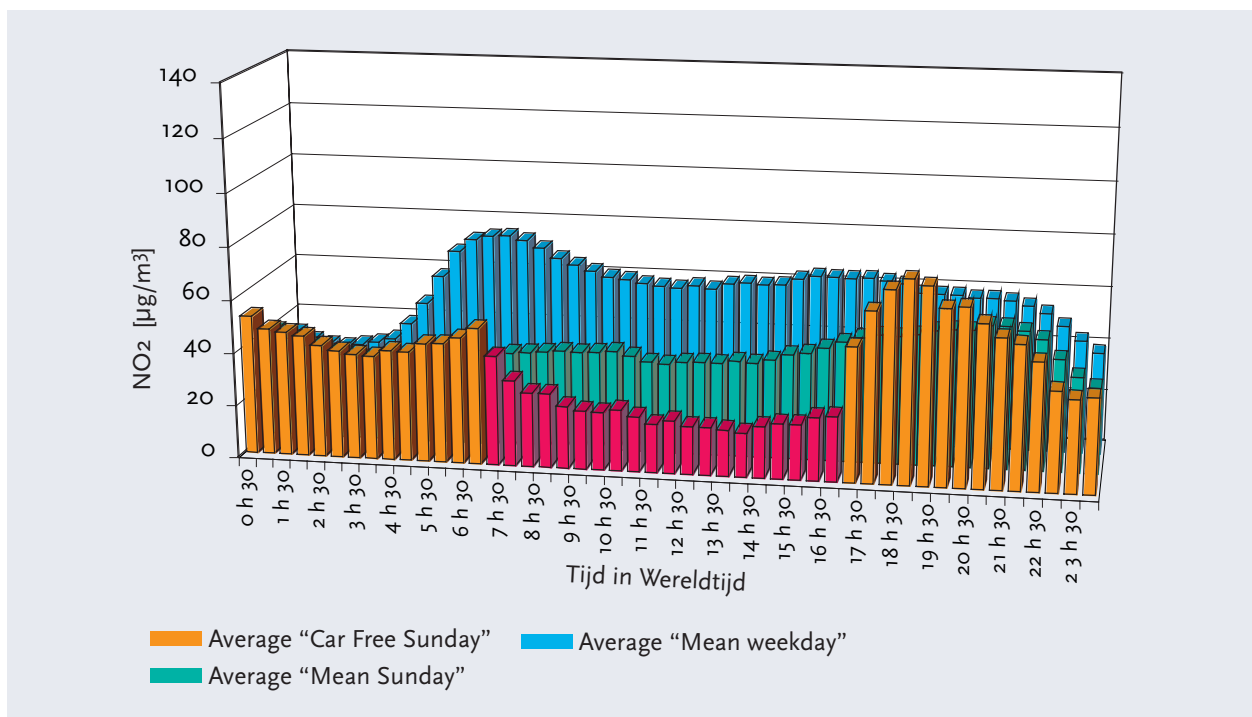
⁵ Dit hoofdstuk werd opgesteld door het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM).

(NO_x) en koolstofmonoxide (CO). Zodra het verkeer vermindert, dalen de concentraties van deze vervuilende stoffen vrij snel in alle meetstations, in het bijzonder in de stations die sterk blootgesteld zijn aan wegverkeer.

Grafiek 13 vergelijkt voor het meetstation aan de Kroonlaan de NO₂-uurconcentraties, berekend

voor de 6 “Autoloze zondagen” (2002-2007) die al plaatsvonden in het Brusselse Gewest, met de gemiddelde profielen van alle zondagen en alle weekdays van de periode mei-september (2002-2007). Tijdens de “Autoloze zondagen” worden beduidend lagere NO₂-concentraties gemeten dan tijdens de “gemiddelde weekdays” en de “gemiddelde zondagen”.

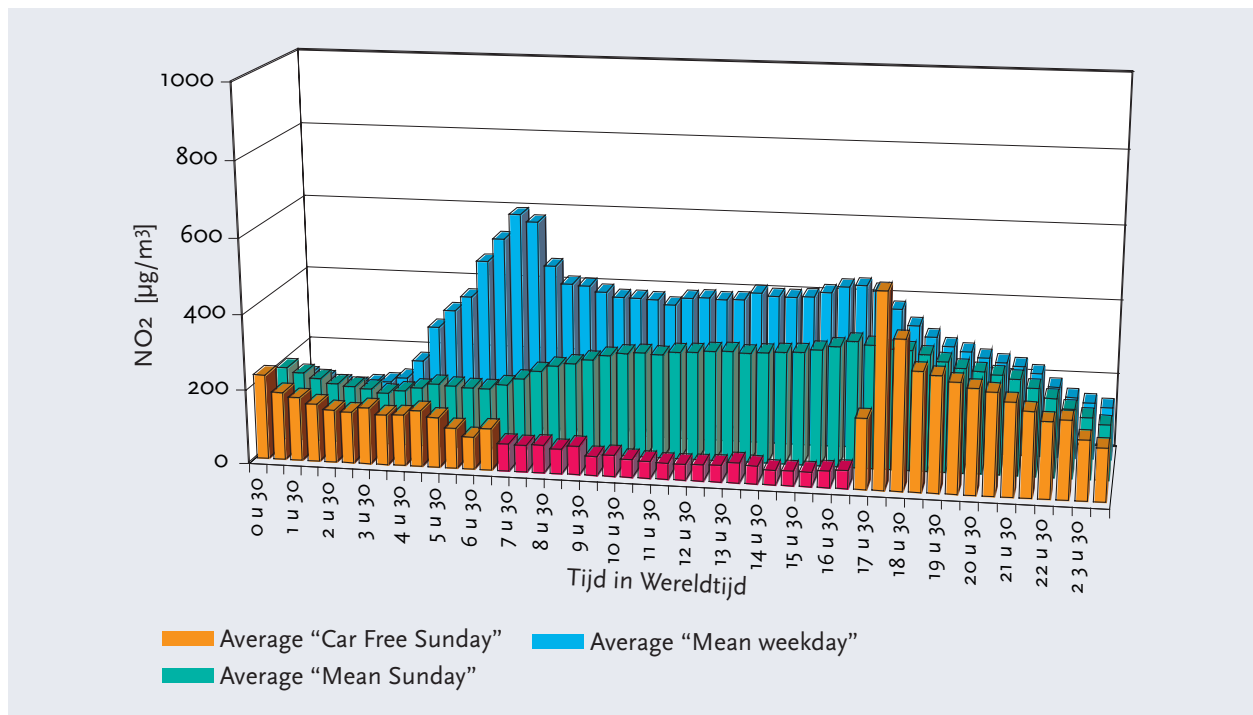
GRAFIEK 13: Vergelijking van NO₂ - concentraties tussen een autoloze zondag, een gemiddelde zondag met autoverkeer en een gemiddelde werkdag - Kroonlaan Elsene (periode mei - september 2002 - 2007)

Bron: BIM, 2008.

In de tunnels zijn deze verschillen nog meer uitgesproken (zie grafiek 14):

GRAFIEK 14: Vergelijking van NO₂ - concentraties tussen een auto-loze zondag, een gemiddelde zondag met autoverkeer en een gemiddelde werkdag - Leopold II tunnel Brussel centrum (periode mei - september 2002 - 2007)

Bron: BIM, 2008.

Deze vaststelling toont aan dat, als het mogelijk is de uitstoot van NO_x permanent en aanzienlijk terug te dringen via de vermindering van het verkeer, de NO₂-concentraties drastisch zouden dalen. Een dergelijke daling is niet alleen nodig om de strenge norm te halen die vanaf 2010 van toepassing is voor de gemiddelde NO₂-jaarconcentraties (zie supra), maar ook om de fotochemische verontreiniging te beperken die verband houdt met de troposferische ozon (vermindering van de voorlopers) evenals de secundaire vorming van deeltjes (nitraten).

Voor de fijne stofdeeltjes daarentegen (PM₁₀ en PM_{2,5}) worden geregeld hoge concentraties gemeten op dagen met weinig verkeer. Tijdens de "Autoloze zondagen" van 2006 bijvoorbeeld lagen de gemeten concentraties driemaal hoger dan op een gewone zondag of werkdag. Het feit dat er hoge concentraties fijne stofdeeltjes aanwezig zijn op een dag die gekenmerkt wordt door heel weinig verkeer, bijna geen verwarming en een beperkte bijdrage van commerciële en industriële activiteiten, toont aan dat de problematiek van de stofdeeltjes

erg complex is. Dit fenomeen houdt met name verband met de mate waarin er secundaire deeltjes gevormd worden via chemische reacties met gasvormige verbindingen die aanwezig zijn in de omgevingslucht. De rechtstreekse emissies van stofdeeltjes door het verkeer (en meer algemeen door de economische activiteiten in Brussel) zijn maar in beperkte mate verantwoordelijk voor de concentratieniveaus aan fijne stofdeeltjes in de lucht. De afwezigheid van verkeer vermindert nochtans aanzienlijk de fractie van de stofdeeltjes die het gevaarlijkst zijn voor de gezondheid (verbrandingsresten van diesel).

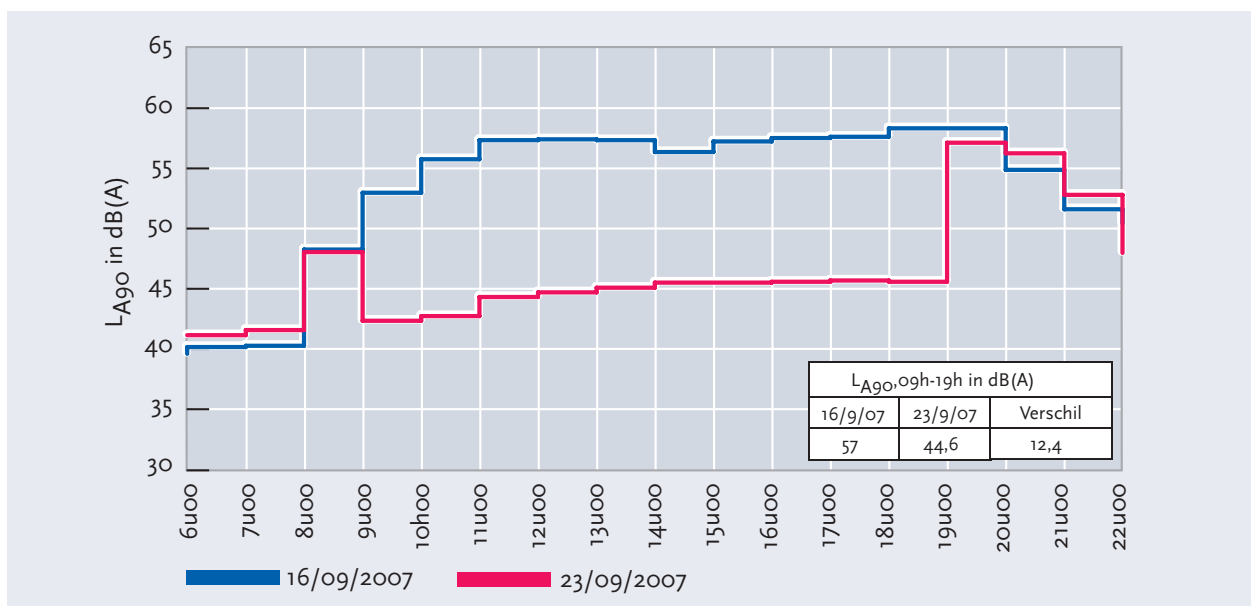
Het ozonprobleem is ook complex, want er werden al hogere concentraties gemeten tijdens auto-loze zondagen dan tijdens "normale" zondagen of werkdagen. Deze hoge concentraties daalden in alle meetstations op het ogenblik dat het verkeer terug op gang kwam. Dit is te verklaren door het feit dat er zich in de uitlaatgassen gassen bevinden die zowel ozon produceren (stikstofdioxide of NO₂) als ozon afbreken (stikstofmonoxide of NO). Bij onderbreking van het verkeer, worden er veranderingen in de

concentratieniveaus vastgesteld. Door de oxidatiereacties van NO is er dan minder NO dan NO₂ in de omgevingslucht, met als gevolg dat er minder ozon wordt afgebroken dan er geproduceerd wordt. Zodra het verkeer opnieuw op gang komt, stijgt de NO-concentratie opnieuw wat tot een aanzienlijk daling van de hoeveelheden ozon leidt. Deze vaststelling bewijst dat een noodmaatregel, zoals het stilleggen van het verkeer tijdens een ozonpiek om de hoeveelheid ozon terug te dringen, op korte termijn contraproductief zou zijn. Om ozonpieken in de zomer te vermijden zijn structurele maatregelen nodig en moet de uitstoot van NO_x aan de bron verminderd worden, op lange termijn en op grote schaal.

De beoordeling van de gevolgen op het vlak van lawaai is gebaseerd op een vergelijkend onderzoek van de geluidsniveaus die op autoloze zondagen gemeten werden en de niveaus die de zondag ervoor of erna gemeten werden in normale verkeersomstandigheden. De geluidsindex die doorgaans gebruikt wordt voor deze vergelijking is een index die het achtergrondgeluid meet (L_{A90}), dat sterk beïnvloed wordt door het autoverkeer.

Voor de autoloze zondag van 2007 werden deze geluidsindexen berekend voor 5 meetstations die zich in vrij uiteenlopende geluidsomgevingen bevonden. Voor elk van deze stations waren de achtergrondgeluidsniveaus op de autoloze zondag altijd lager dan de niveaus die opgetekend werden tijdens de referentiezondag. Deze daling is vooral heel uitgesproken voor meetstations in de buurt van doorgaans drukke wegen en die vooral beïnvloed worden door het lawaai van het wegverkeer. Voor deze meetpunten schommelt de vastgestelde daling tussen 6 en 12 dB(A), en gaat ze tot meer dan 20 dB(A) voor het meetpunt dat aan de rand van de E411 ligt (snelweg van Namen naar Oudergem). Dit is een heel groot verschil als men weet dat een daling van 10 dB(A) de geluidsomgeving van een wijk aanzienlijk verandert en er in grote mate mee voor zorgt dat een overwegend rumoerige wijk een kalme wijk wordt. Grafiek 15 illustreert de daling van het achtergrondgeluidsniveau dat gemeten werd in het station aan de Waverssesteenweg. Deze locatie wordt in normale omstandigheden gekenmerkt door intens en aanhoudend verkeer.

GRAFIEK 15: Vergelijking tussen het achtergrondgeluidsniveau op een autoloze zondag en een zondag met autoverkeer - meetstation gelegen langs de openbare weg (Waverssesteenweg, Oudergem)

Bron: BIM, 2007.

Voor het laatste station, dat in een woonwijk in Sint-Gillis gelegen is, is het verschil minder uitgesproken maar toch merkbaar (ongeveer 4 dB(A)).

Dit station wordt eerder beïnvloed door het omgevingsgeluid van de wijk dan door het geluid van het wegverkeer.

• Emissies van broeikasgassen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: het aandeel van het transport

In 2005 was 19% van de uitstoot van broeikasgassen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (4.255.000 ton CO₂-equivalenten) afkomstig van het vervoer van personen en goederen. Deze emissies zijn voornamelijk toe te schrijven aan het transport over de weg (96,9% waarvan 76% uitgestoten wordt door personenauto's) en in mindere mate aan het spoorvervoer (0,7%) en het vervoer over water (2,4%).

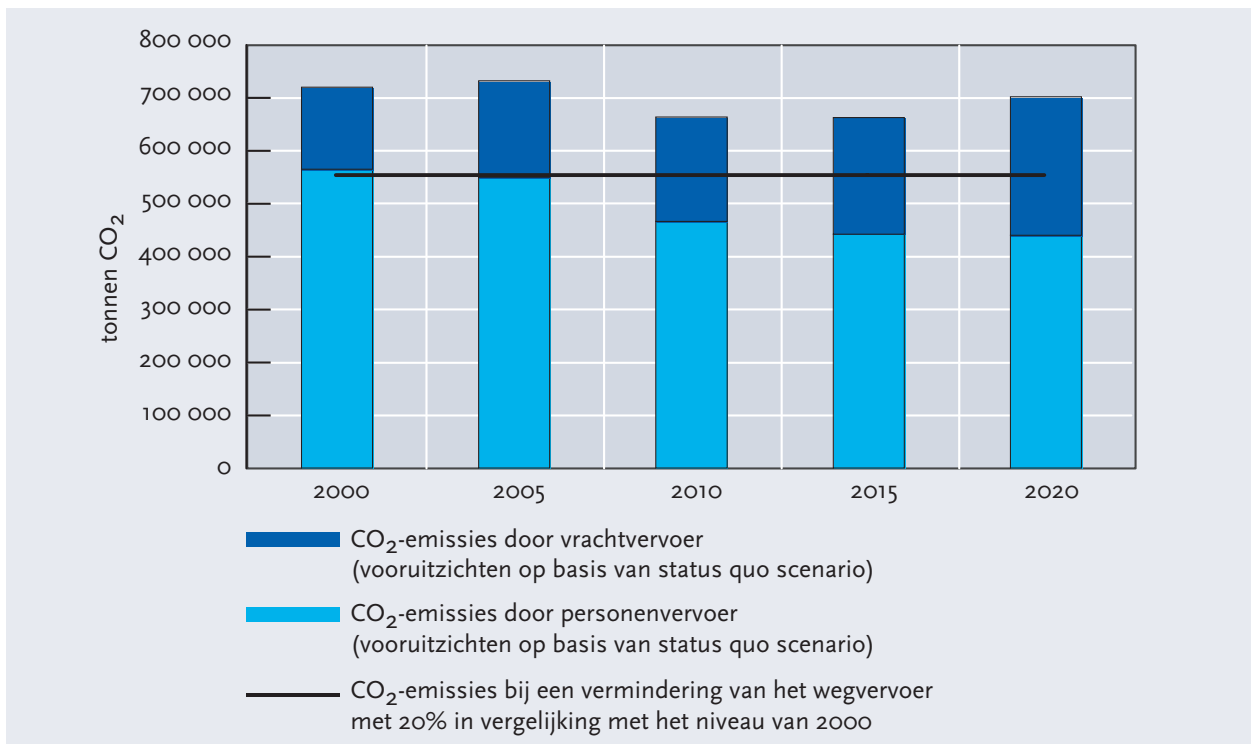
Er is geen beduidende daling merkbaar in de emissies van broeikasgassen in de sector van het wegvervoer, niettegenstaande de technologische verbeteringen aan de voertuigen. Ondanks het fileprobleem, de stijgende brandstofprijzen en de investeringen in het openbaar vervoer blijft de vraag naar transport jaar na jaar toenemen. Dit fenomeen wordt nog versterkt door het feit dat de

voertuigen op de weg almaar groter worden en een hoger gemiddeld vermogen hebben.

De voorspellingen⁶ in het kader van de update van het gewestelijk vervoersplan (het IRIS-plan) tonen aan dat bij een ongewijzigd scenario de autostromen tijdens de ochtendspits (6-10 u) zouden toenemen van 2,25 miljoen voertuigen-km⁷ in 2001 naar 2,44 miljoen voertuigen-km in 2015. Tijdens de ochtendspits bestaan deze stromen uit trajecten woonplaats-werk (62%) maar ook uit trajecten woonplaats-school (20%) en woonplaats-andere (18%).

Rekening houdend met het beleid en de maatregelen die al doorgevoerd werden of gepland zijn, zijn de prognoses voor het Brussels Gewest voor de emissie van broeikasgassen door het wegverkeer, de volgende:

GRAFIEK 16: Vooruitzichten van CO₂-emissies door het wegvervoer in het BHG

Bron: Econotec 2008 op verzoek van het BIM.

⁶ Bron: Mobil 2015, Bestuur Uitrusting en Vervoer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

⁷ De voertuigen-km vertegenwoordigen de afgelegde afstand door de voertuigen op de weg. Het totaal aantal voertuigen-km van een personenauto stemt bijvoorbeeld overeen met het totaal aantal kilometer dat dit voertuig heeft afgelegd op de wegen.

De gevoelige daling van de emissies tussen 2005 en 2010 is vooral te verklaren door het verder verschuiven van een wagenpark van personenwagens op benzine naar voertuigen met energie-efficiëntere dieselmotoren en verder door het op de markt brengen van hybride voertuigen (6,5% van de personenauto's in 2010 en 31% in 2020) en van bio-brandstoffen (4% van de leveringen in 2010, 10% in 2020).

Tussen 2010 en 2015 stabiliseren de emissies in zekere mate, doordat de hierboven omschreven fenomenen de gevolgen van de verkeerstoename compenseren. Volgens deze prognoses stijgen de emissies dan opnieuw tegen 2020. Deze nieuwe groei is vooral te wijten aan de toename van de emissies door lichte bedrijfsvoertuigen.

Het feit dat de gestage groei van het verkeer door lichte bedrijfsvoertuigen (+4,4% per jaar sinds 1990) doorgetrokken wordt tot 2020 lijkt hier dus een belangrijke hypothesekeuze voor de opmaak van het model.

Deze prognoses tonen aan dat, zonder maatregelen die tot een gevoelige vermindering van het verkeer leiden, de technologische evolutie van de voertuigen en brandstoffen op zich, niet zal volstaan om op lange termijn de emissies van broeikasgassen

afkomstig van het wegverkeer te verminderen. Ter herinnering : in het kader van het Kyoto-protocol heeft het Brussels Gewest zich ertoe verbonden haar totale emissies te beperken voor de periode 2008-2012. De prognoses tonen aan dat er naast de al doorgevoerde of geplande maatregelen nog bijkomende maatregelen nodig zijn (zie barometer van oktober 2007) om deze verbintenis na te komen. De Europese milieuministers zijn overigens al overeengekomen om de emissies van broeikasgassen tegen 2020 met minstens 20% te verminderen ten opzichte van 1990, en dit los van de internationale akkoorden die zullen voortvloeien uit de post-Kyoto-onderhandelingen.

De vermindering van de emissies van broeikasgassen in Brussel die zich in deze context opdringt, veronderstelt niet alleen energiebesparende maatregelen (woningen, handelszaken, kantoren...) maar ook een substantiële vermindering van het verkeer. Dit is overigens opgenomen in het Gewestelijk Ontwikkelingsplan, dat bepaalt dat de Brusselse regering zich ertoe verbindt het verkeer tussen 1999 en 2010 met 20% terug te dringen. Dit zou niet alleen een positieve impact hebben op de hoeveelheid broeikasgassen, het zou ook de levenskwaliteit van de Brusselaars en de pendelaars verbeteren en het Gewest aantrekkelijker maken op het vlak van wonen en toerisme.

3. Brusselse kenmerken

Zoals we in het vorige deel hebben gezien, vormt het Brussels Gewest een belangrijke economische pool van het land. Hoewel het Gewest minder dan

een procent van de oppervlakte van België inneemt, draagt het voor bijna 19% bij tot de bruto toegevoegde waarde van de Belgische economie.

TABEL 9: Centrumfunctie

BBP per inwoner (index België = 100)						
	BHG	Vlaams Gewest	Vlaams Brabant	Waals Gewest	Waals Brabant	België
2004	198,5	99,2	104,4	72,1	96,5	100,0
2005	198,4	99,1	104,4	72,2	98,4	100,0
2006	194,1	99,9	105,3	71,8	97,6	100,0
BBP per werknemer (index België = 100)						
	BHG	Vlaams Gewest	Vlaams Brabant	Waals Gewest	Waals Brabant	België
2004	121,8	99,9	109,3	87,5	109,8	100,0
2005	122,9	99,7	109,2	87,3	111,1	100,0
2006	121,1	100,3	109,8	87,1	110,5	100,0

Bron: INR, eigen berekeningen.

Het BBP per inwoner ligt er overigens heel wat hoger dan in de andere gewesten. Hetzelfde geldt voor het BBP per werknemer, zoals blijkt uit de cijfers van het INR in tabel 9. Hieruit kunnen we afleiden dat in Brussel een activiteit met hoge toegevoegde waarde geconcentreerd is. Deze centrale functie van de Hoofdstad strekt zich overigens uit tot in de rand. Over de periode 1995-2006 bedroeg de jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde 5,5% in Waals-Brabant en 4,6% in Vlaams-Brabant, tegenover 3,7% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (zie tabel 9).

Brussel heeft als hoofdstad van Europa ook een uitgesproken internationaal karakter, zoals de indicatoren in tabel 10 aangeven. Dit heeft een impact op de economie in het Gewest, met name op de tewerkstelling. Het grootste deel van de werkgelegenheid die gecreëerd wordt door in België gevestigde internationale instellingen bevindt zich in Brussel. Bovendien wordt het aandeel van de tewerkstelling dat gegenereerd wordt door de aanwezigheid van deze instellingen onderschat, omdat er geen rekening wordt gehouden met de gevolgen ervan op het vlak van onderaanneming (horeca, koerierdiensten, personenvervoer, enz.).

TABEL 10: Internationaal karakter van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Tewerkstelling in de internationale instellingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest					
	2004	2005	2006	2007	2008
Europese Commissie	19 764	19 746	19 330	19 707	20 452
Economisch en Sociaal Comité (E.S.C.)	525	618	666	714	757
Comité van de Regio's (C.R.)	128	128	453	475	502
Raad van de Europese Unie	2 487	2 619	2 882	2 983	3 059
Europees Parlement	2 194	2 309	2 606	2 841	3 076
Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO)*	1 116	1 131	1 171	1 162	1 176
West-Europese Unie (WEU)	40	40	41	23	20
Aandeel van de overnachtingen van zakenmensen in het totale aantal overnachtingen**					
	2003	2004	2005	2006	2007
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	54,7%	54,4%	53,9%	54,4%	54,1%
Vlaams Gewest	15,0%	16,6%	17,7%	18,2%	18,7%
Waals Gewest	11,1%	12,8%	12,6%	13,3%	14,1%
België	20,6%	21,9%	22,4%	23,0%	23,7%
Plaats in de classificatie van 33 Europese steden gerangschikt naar relatieve aantrekkelijkheid voor het vestigen van een bedrijf***					
	Londen	Amsterdam	BHG		
2006	1	6	5		
2007	1	5	6		
Plaats in de wereldrangschikking levenskwaliteit****					
	Londen	Amsterdam	BHG		
2006	39	13	14		
2007	39	13	14		
2008	38	13	14		

* Internationaal Secretariaat alleen.

** Onder zakelijk toerisme wordt verstaan : overnachtingen in het kader van conferenties, congressen en seminaries en overige beroepsdoeleinden.

*** Index gerealiseerd door Cushman & Wakefield (2007).

**** Index gerealiseerd door Mercer Human Resource Consulting (2007).

Bron: ADSEI, BISA - Mini-Bru (2008 - te verschijnen), Cushman & Wakefield (2007), Mercer Human Resource Consulting (2007).

De internationale dimensie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft verder een invloed op het type toerisme in het Gewest. Typisch voor Brussel is het erg grote aandeel van het zakentoe-risme. Tabel 10 geeft aan dat in 2007 het zakentoe-risme in Wallonië en Vlaanderen respectievelijk 14% en 19% van het aantal (hotel)overnachtingen vertegenwoordigde, tegenover 54% in Brussel.

Brussel is eveneens één van de meest geschikte Europese steden om een onderneming te vestigen.

Volgens een studie van Cushman & Wakefield (2007), met als titel "European Cities Monitor", neemt Brussel de zesde plaats in op 33 onderzochte steden, net achter Londen, Parijs, Frankfurt, Barcelona en Amsterdam. De voornaamste troeven van Brussel zijn de meertaligheid, de vlotte toegang tot markten en klanten en de goede verkeersver-bindingen met andere steden. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest behaalt verder een heel goede score voor de beschikbaarheid van hoogge-schoold personeel en voor de kwaliteit van de tele-

communicatie. Langs de andere kant scoort Brussel volgens deze studie slecht op het vlak van vervuiling en (hoge) loonkosten.

Tot slot neemt Brussel volgens een studie van Mercer Human Consulting (2008) de veertiende plaats in, vlak na Amsterdam, in het wereldklassement met betrekking tot de levenskwaliteit van buitenlandse inwoners.

TABEL 11: Vastgoedmarkt

Beschikbaarheidsgraad kantoormarkt (%)*			
	Londen	Amsterdam	BHG
2007 - 2de kwartaal	4,4	13,3	9,6
2008 - 2de kwartaal	4,1	12,0	9,2
Kantoorprijzen***, euro/m ² /jaar (groei ten opzichte van hetzelfde kwartaal van vorig jaar)			
	Londen (city)	Amsterdam	BHG
2007 - 2de kwartaal	1 039	330	300
2008 - 2de kwartaal	850 (-18,2%)***	330 (0,0%)	285 (-5%)

* De beschikbaarheidsgraad wordt uitgedrukt als de verhouding tussen het aantal m² onverhuurde kantoorruimte en het totale aantal m² kantoorruimte.

** Hier wordt de "prime rent" bedoeld: de huurprijs die voor een toplocatie, minstens 500m² groot, kan worden behaald op de open markt.

*** De val van de huurprijzen in Londen werd versterkt door de verzwakking van het Pond Sterling tegenover de Euro. In Ponden uitgedrukt daalt de gemiddelde Londense huurprijs met 3,9%.

Bron: Jones Lang LaSalle (2007, 2008).

Wat de beschikbaarheid van de kantoren betreft, raamt de studie van Jones Lang LaSalle (2008) de leegstand in het Brussels Gewest gedurende het tweede kwartaal van 2008 op 9,2%, wat heel wat meer is dan de 4,1% van Londen (zie tabel 11). Achter dit cijfer gaan echter geografische verschillen schuil. Volgens het Overzicht van het Kantorenpark (2007) wordt Brussel gekenmerkt door een sterke dualiteit tussen het centrum en de meer decentraal gelegen gemeentes. Zoals in vele andere stedelijke zones zijn er meer kantoren beschikbaar tegen lagere prijzen naarmate de afstand tot de beslissingscentra groter wordt; in het geval van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat het om de afstand tot het centrum. Volgens het Overzicht van het Kantorenpark bevindt verder 73% van de kantorenvorraad zich in het centrum en de eerste stadskroon van Brussel.

De huurprijzen van de kantoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn tijdens het tweede kwartaal 2008 met 5% gedaald in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2007. De huurprijzen van de kantoren in Londen zijn ook over dezelfde periode teruggevallen, namelijk met 3,9% (in lokale munt). We merken op dat het hier om twee uitzonderlijke gevallen gaat: in alle andere Europese steden zijn de huurprijzen immers onveranderd gebleven (bijvoorbeeld Amsterdam) of gestegen.

Een andere bijzonderheid van Brussel is dat het een kleine, grotendeels tertiaire economie vormt.

TABEL 12: Sectorale uitsplitsing: bijdrage tot de gemiddelde jaarlijkse groei (% van het totaal)

Bedrijfstak	België (% groei 1995-2006)	BHG (% groei 1995-2006)	België (% 2006)	BHG (% 2006)
Landbouw, jacht, bosbouw en winning van delstoffen	-0,2%	-0,1%	1,3%	0,1%
Industrie, energie en bouw	16,1%	8,3%	26,8%	19,4%
Handel	14,7%	7,3%	11,9%	8,6%
Horeca	1,6%	2,4%	1,0%	2,8%
Vervoer, opslag en communicatie	9,1%	15,7%	9,4%	7,6%
Financiële instellingen	3,8%	13,3%	-2,3%	-17,4%
Onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	30,3%	25,3%	32,8%	54,0%
Openbaar bestuur en onderwijs	13,3%	19,2%	10,0%	13,0%
Gezondheidszorg en maats- chappelijke dienstverlening	8,6%	6,0%	6,4%	4,9%
Overige gemeenschapsvoorzie- ningen, persoonlijke diensten en diensten aan de particulieren	2,8%	2,7%	2,8%	7,0%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde	3,8%	3,7%	4,8%	3,1%

Nota: reële waarden.
Bron: INR, eigen berekeningen.

De sectorale bijdrage tot de groei van de toegevoegde waarde over de periode 1995-2006 verschilt aanzienlijk tussen het nationale en het gewestelijke niveau, met uitzondering van de sector “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening” die op beide niveaus het leeuwendeel voor zijn rekening neemt. In Brussel dragen – over de jongste 12 jaar waar gegevens beschikbaar voor zijn – de volgende sectoren in volgorde van belangrijkheid het meest bij tot de economische groei: “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening”, “overheidssector en onderwijs”, “transport en communicatie” en “financiële activiteiten”. Op nationaal niveau zijn het, na de sector “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening”, in volgorde de sectoren “verwerkende nijverheid, energie en bouwnijverheid”, “handel” en “overheidssector en onderwijs” die de grootste bijdrage leveren tot de groei.

In 2006 waren de twee voornaamste handelssectoren in termen van bijdrage tot de groei, zowel in Brussel als in België, de sectoren “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening” en “verwer-

kende nijverheid, energie en bouwnijverheid”. De “financiële activiteiten”, die al meer dan 10 jaar de motor van de Brusselse economie vormden, tekenden in 2006 een uitgesproken vertraging op. Onder meer daardoor ligt de economische groei van Brussel dat jaar lager dan die van heel het land. De sectorale samenstelling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verklaart gedeeltelijk de minder goede resultaten van het Gewest betreffende Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) ten opzichte van het nationale gemiddelde. De tertiaire sectoren ontwikkelen doorgaans immers minder O&O-activiteiten.

Eén van de doelstellingen van Lissabon bestaat erin de EU-landen ertoe aan te zetten vanaf 2010 3% van hun BBP aan O&O te besteden, waarvan twee derde afkomstig zou moeten zijn van de privésector. Deze doelstelling is moeilijker te halen in Brussel omdat het BBP per inwoner er erg hoog ligt. Als we de nationale en gewestelijke cijfers bekijken, lijkt de Europese doelstelling nog veraf.

TABEL 13: Evolutie van O&O uitgaven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België

Totale uitgaven voor O&O (% van het BBP)		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	1,94%	1,26%
2003	1,88%	1,19%
2004	1,87%	1,18%
2005	1,84%	1,14%
O&O uitgaven van de private sector (% van het BBP)		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	1,39%	0,67%
2003	1,34%	0,62%
2004	1,31%	0,63%
2005	1,27%	0,60%
O&O uitgaven van de publieke sector (% van het BBP)		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	0,55%	0,59%
2003	0,55%	0,56%
2004	0,55%	0,55%
2005	0,56%	0,54%

Bron: Belspo, INR, eigen berekeningen.

Zoals blijkt uit tabel 13, blijft de verhouding van de totale O&O-uitgaven ten opzichte van het BBP zowel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als in België afnemen. Een dergelijke daling is niet alleen merkbaar in België. In de EU-15 dalen deze uitgaven ook, maar in mindere mate.

Tabel 13 leert ons verder dat het vooral de privé-sector is die aan O&O doet. Dit verschil is echter minder groot voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan voor het land. Zoals reeds gezegd, zouden de privésector en de openbare sector tegen 2010 respectievelijk een O&O-uitgaveniveau van 2% en 1% van het BBP moeten berei-

ken. Dit is weliswaar een financieringsdoelstelling en geen uitvoeringdoelstelling zoals aangegeven in tabel 13.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beschikt nochtans over belangrijke universitaire onderzoekscentra en zetels van bedrijven die actief zijn in O&O. Het aandeel van het O&O-personeel in de totale tewerkstelling is tussen 2003 en 2005 overigens toegenomen. In 2007 bedroeg dit aandeel in Brussel 2,05% tegenover 1,86% in België (tabel 14). Het Gewest neemt zo ongeveer 17% van het totale aantal werknemers dat in België in deze sector werkzaam is voor zijn rekening.

TABEL 14: Innovatie en ondernemerschap

Aandeel van O&O personeel in het totale personeelsbestand (fysieke personen)		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	1,78%	1,93%
2004	1,83%	2,03%
2005	1,86%	2,05%
Netto-creatiegraad ondernemingen*		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	0,20%	0,22%
2004	1,50%	2,68%
2005	1,86%	3,03%

* De netto creatiegraad is de procentuele verhouding van het aantal ondernemingen dat er in een bepaald jaar is bijgekomen tegenover het totaal aantal ondernemingen van vorig jaar.

Bron : BELSPO (2008), Ecodata FOD Economie-ADSEI.

Wat de ondernemingsdynamiek betreft, is tijdens de periode 1999-2003 het aantal actieve bedrijven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voortdurend gedaald. In 2004 stelde men echter het begin van een herstel vast, dat zich voortzette in 2005. Sindsdien ligt het percentage nieuwe bedrijven duidelijk hoger in het Brussels Gewest dan op nationaal niveau, wat wijst op een meer uitgesproken dynamiek in het proces van oprichting en sluiting dan gemiddeld in het land.

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest speelt bijgevolg een essentiële rol in de ontwikkeling van de Belgische economie. De gevolgen voor zijn bewoners zijn echter beperkt. Tabel 15 geeft een aantal indicatoren die wijzen op een welzijnsparadox binnen het Brussels Gewest: Brussel vormt enerzijds een belangrijke economische pool van het land, maar dit komt anderzijds niet zijn inwoners ten goede. Almaar meer Brusselaars leven tegenwoordig in moeilijke omstandigheden.

TABEL 15: Welvaartspaaradox

BBP per inwoner (Index België = 100)			
	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2004	198,5	99,2	72,1
2005	198,4	99,1	72,2
2006	194,1	99,9	71,8
Gemiddeld belastbaar netto-inkomen per inwoner (Index België = 100)			
Inkomen (aanslag)	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2003 (2004)	85,7	106,6	92,6
2004 (2005)	85,5	106,1	93,5
2005 (2006)	84,6	106,1	93,8
Gewestelijke verspreiding van de begunstigen van maatschappelijke integratie (%)*			
	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2005	25,5	29,4	45,2
2006	26,0	29,1	44,9
2007	27,0	28,3	44,8

*leefloon + tewerkstellingsvormen.

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI, POD Maatschappelijke Integratie.

Tabel 15 leert ons dat het BBP per inwoner tweemaal zo hoog is in het Gewest dan in het land. Bovendien staat Brussel in de top drie van het klassement van het BBP per inwoner van de Europese regio's, net na Londen en Luxemburg. Als we dit hoge niveau van toegevoegde waarde vergelijken met indicatoren zoals het gemiddelde inkomen per inwoner of het aantal leefloontrekkers, zien we sterke tegenstrijdigheden in Brussel. Zo ligt het gemiddelde inkomen per inwoner onder het Vlaamse en Waalse gemiddelde. In 2006 was het Brusselse gemiddelde 11.550 euro tegenover een nationaal gemiddelde van

13.655 euro. Hoewel slechts 10% van de Belgische bevolking in het Brussels Gewest woont, was 27% van de leefloontrekkers in 2007 geconcentreerd in Brussel, wat neerkomt op een duidelijke stijgende tendens sinds 2004.

Deze welzijnsparadox in Brussel is hoofdzakelijk te verklaren door twee factoren. Het gaat enerzijds om het fenomeen van suburbanisatie dat in de jaren '60 een aanvang nam en anderzijds om het grote aantal pendelaars die op het Brusselse grondgebied werken.

TABEL 16: Migraties tussen het BHG en de provincies Brabant

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BHG naar Vlaams-Brabant	10 881	11 393	11 929	12 748	13 743	13 778	14 639
Vlaams-Brabant naar BHG	7 249	7 126	7 473	7 329	7 443	7 527	7 510
Saldo Vlaams Brabant	-3 632	-4 267	-4 456	-5 419	-6 300	-6 251	-7 129
BHG naar Waals-Brabant	5 821	5 950	6 281	6 214	6 738	6 436	6 437
Waals-Brabant naar BHG	3 858	3 860	3 988	3 829	3 987	3 898	3 687
Saldo Waals Brabant	-1 963	-2 090	-2 293	-2 385	-2 751	-2 538	-2 750
Saldo Vlaams en Waals Brabant	-5 595	-6 357	-6 749	-7 804	-9 051	-8 789	-9 879

Saldo = Aantal inwijkingen min aantal uitwijkingen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Bron : FOD Economie (ADSEI) en BISA.

TABEL 17: Evolutie van het aantal inwoners en regionale vergelijking

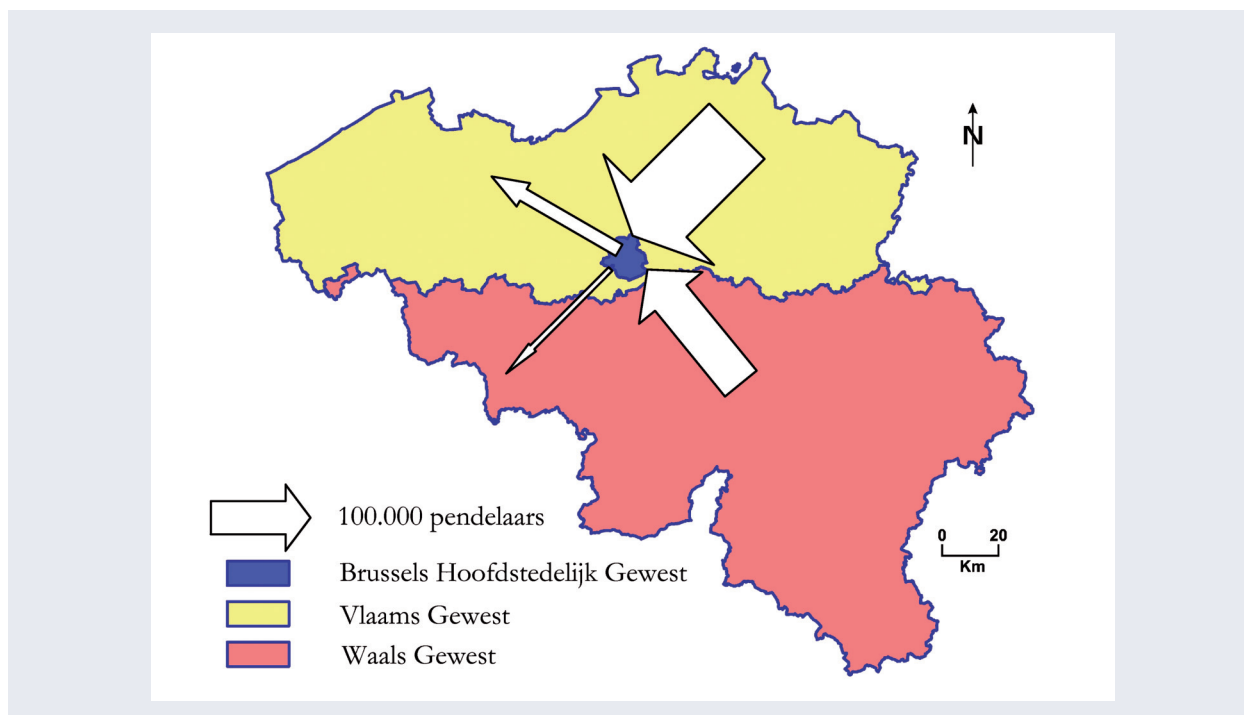
Bevolking op 1ste januari (Index België = 100)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BHG	9,4	9,4	9,5	9,6	9,6	9,6	9,7	9,7	9,8	9,9	9,9
Vlaams Gewest	58,0	58,0	57,9	57,9	57,9	57,9	57,8	57,8	57,8	57,7	57,7
Waals Gewest	32,6	32,6	32,6	32,5	32,5	32,5	32,5	32,5	32,4	32,4	32,4
Aandeel van jongeren (0-14 jaar) in %											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BHG	17,8	18,0	18,1	18,2	18,2	18,3	18,4	18,6	18,6	18,9	19,0
Vlaams Gewest	17,0	17,0	16,8	16,7	16,6	16,5	16,4	16,2	16,1	16,1	16,1
Waals Gewest	18,6	18,6	18,5	18,4	18,2	18,1	18,0	17,8	17,7	17,7	17,7
Totaal Vruchtbaarheidscijfer (TVC)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
BHG	1,93	2,01	1,91	1,99	2,03	2,04	2,07	2,06	2,07	2,08	2,09
Vlaams Gewest	1,56	1,55	1,55	1,57	1,64	1,69	1,73	1,74	1,76	1,77	1,78
Waals Gewest	1,77	1,77	1,72	1,73	1,76	1,79	1,84	1,83	1,84	1,84	1,84

Bron: 2000 - 2006: waarnemingen, ADSEI; 2007 - 2010: Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB-ADSEI.

Wat het eerste punt betreft, hebben vanaf het einde van de jaren '60 een deel van de welgestelde Brusselaars en van de gezinnen met kinderen de stad verlaten om in de rand of op het platteland te gaan wonen, waar ze over een ruimere woning en specifieke voordelen beschikken (vooral het landschap). Dergelijke aanhoudende exodus is één van de oorzaken van de daling van het gemiddelde inkomen in het Gewest, die de laatste jaren wordt vastgesteld. Vlaams- en Waals-Brabant zijn de favoriete bestemming van inwoners die het Brussels Gewest verlaten. In 2006 trokken bijvoorbeeld 21.076 mensen weg uit Brussel naar Vlaams – of Waals-Brabant, terwijl datzelfde jaar slechts 11.197 inwoners het tegenovergestelde traject volgden (tabel 16). Ondanks dit negatieve migratiesaldo van 9.879 inwoners met deze twee provincies in 2006, neemt de Brusselse bevolking toe. Deze groei is sinds 1997 merkbaar en is hoofdzakelijk het gevolg van de stijging van het natuurlijk saldo en van de toevloed vanuit andere landen. Sinds het begin van de jaren 2000 is de demografische groei in het

Gewest groter dan in Vlaanderen en Wallonië en sinds 2004 wonen er meer dan één miljoen inwoners in Brussel. Op 1 januari 2008 telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 1,68% méér inwoners dan het jaar voordien, wat betekent dat de jaarlijkse groei er tweemaal zo hoog ligt dan in de andere gewesten. Volgens voorspellingen van het Federaal Planbureau zou dergelijke groei de komende jaren niettemin vertragen, wat tot een minder sterke stijging van de Brusselse bevolking zou leiden. Tabel 17 geeft aan dat het aandeel van de jongeren (0-14 jaar) 18,6% bedraagt en groter is dan in de andere gewesten. Bovendien neemt dit aandeel toe, in tegenstelling tot het Waalse en het Vlaamse Gewest. De vruchtbaarheidsgraad (2,07) ligt ook hoger dan in de twee andere gewesten. Volgens het Federaal Planbureau (FPB) is dit vooral toe te schrijven aan de massale aanwezigheid van buitenlanders in Brussel. Het is immers aangetoond dat moeders afkomstig uit de rest van de wereld een duidelijk hogere vruchtbaarheid hebben dan de moeders van Belgische nationaliteit.

GRAFIEK 17: Pendelaarsstromen van en naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2007)

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK), eigen berekeningen. BISA (2008).

TABEL 18: Werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgens regio van herkomst van de werknemers (op basis van enquêtes)

	Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in het BHG		Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in Vlaanderen		Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in Wallonië	
2003	298 541	(46,0%)	223 714	(34,5%)	127 018	(19,6%)
2004	309 357	(47,3%)	219 382	(33,6%)	125 069	(19,1%)
2005	312 591	(46,2%)	235 536	(34,8%)	128 463	(19,0%)
2006	311 403	(46,7%)	229 705	(34,4%)	126 387	(18,9%)
2007	321 339	(47,3%)	235 848	(34,7%)	122 702	(18,0%)

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK), eigen berekeningen.

De tweede verklaring voor de welzijnsparadox houdt verband met de Brusselse arbeidsmarkt. De kaart met de pendelaarsstromen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (grafiek 17) geeft de discrepantie aan tussen het aantal pendelaars naar en van Brussel. Er zijn veel meer werknemers die elke dag naar de hoofdstad komen werken dan er Brusselaars zijn die hun Gewest verlaten om in Vlaanderen of Wallonië te gaan werken. Een verklaring voor dergelijk fenomeen moet gezocht worden in de economische aantrekkingskracht van Brussel en bijhorende concentratie van jobs waar pendelaars gebruik van maken. Op basis van de definitieve resultaten van de

Arbeidskrachtenenquête voor 2007 zien we dat inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 321.339 banen innamen van de 679.889 beschikbare banen (zie tabel 18). Dit betekent dat meer dan één baan op twee in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt ingenomen door werknemers die afkomstig zijn uit het Waals en het Vlaams Gewest. Daar waar de Vlaamse pendelaars 34,7% voor hun rekening nemen, nemen Waalse pendelaars slechts 18% voor hun rekening. De pendelaars dragen verder bij tot de productie in Brussel, maar doen waarschijnlijk het grootste deel van hun uitgaven buiten Brussel. Bovendien worden ze belast in de regio waar ze wonen.

Het voornaamste gevolg hiervan is dat de interne werkgelegenheid in Brussel (aantal personen die in Brussel werken) sterk verschilt van de tewerkgestelde actieve bevolking (aantal Brusselaars die een beroepsactiviteit uitoefenen). Uit de eerste cijfers van de enquête 2008 blijkt wel dat het aantal Brusselse tewerkgestelden tijdens het eerste kwar-

taal van 2008 gestegen is ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2007. Er zouden meer inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werken in het gewest waar ze wonen, maar ook in de twee andere gewesten. Tot slot is het aantal Vlaamse pendelaars in Brussel gedaald in vergelijking met het jaar voordien.

TABEL 19: Arbeidsmarktparadox

Aandeel van de jobs ingenomen door werknemers met een diploma hoger onderwijs (%)*				
	België		Brussels Hoofdstedelijk Gewest	
2005	36,8		50,7	
2006	37,6		51,9	
2007	37,9		53,0	
Aandeel van de laaggeschoolden in werkloosheid (%)**				
	België		Brussels Hoofdstedelijk Gewest	
2005	42,2		45,9	
2006	42,1		43,7	
2007	41,5		46,3	
Werkloosheidsgraad : totaal en jongeren (15-24 jaar) (%)***				
	België (totaal)	BHG (totaal)	België (jongeren)	BHG (jongeren)
2005	8,5	16,5	21,5	34,7
2006	8,3	17,7	20,5	35,3
2007	7,5	17,2	18,8	34,4

* Met hoger onderwijs wordt bedoeld dat een hogere opleiding werd gevolgd (na de secundaire studies).

** Met laaggeschoold wordt bedoeld dat hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs werd behaald.

*** De gegevens zijn afkomstig uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) die de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie gebruikt. Als werklozen worden beschouwd alle personen die ouder zijn dan 15 en die in de loop van de referentieperiode (de 4 weken voorafgaand aan de enquête) geen werk hebben, beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en op een actieve wijze naar werk zoeken.

**** Gemiddelde van het laatste kwartaal 2006 en de eerste drie kwartalen 2007

Bron : FOD Economie-ADSEI.

De “concurrentiedruk” die door de pendelaars op de arbeidsmarkt wordt uitgeoefend, verklaart gedeeltelijk de hoge werkloosheidsgraad van het Brussels Gewest. Volgens (de definitieve) cijfers van de Arbeidskrachtenenquête bereikte de werkloosheid in Brussel 17,2% in 2007 tegenover 7,5% op nationaal niveau. De problematiek van de Brusselse werkloosheid wordt ook verklaard door de opmerkelijke discrepantie tussen de kwalificaties van de werkzoekenden en de professionele vereisten van de werkgevers. Meer dan 50% van de jobs in het Brussels Gewest wordt uitgeoefend door werknemers met een diploma hoger onderwijs (voor heel België bedraagt dit percentage 38%). De vraag naar

hooggeschoolde werkkrachten vanwege de Brusselse ondernemingen is grotendeels toe te schrijven aan het feit dat de tertiaire sector in Brussel sinds enkele decennia sterker geconcentreerd is dan in de rest van België. Omgekeerd bestaat de populatie werklozen in de hoofdstad voor 46,3% uit laaggeschoolden, wat gedeeltelijk te wijten is aan de achteruitgang van de industriële sector. We zien dus dat niet iedereen dezelfde kansen krijgt op de arbeidsmarkt.

Op basis van tabel 19 zien we ook dat de jeugdwerkloosheid in het Brussels Gewest zorgwekkend hoog is: in 2007 bedroeg ze 34,5% tegenover 18,8% voor het land in zijn geheel.

Bronnen

-
- Cushman & Wakefield (2007), “European Cities Monitor 2007”, Cushman & Wakefield.

 - DEXIA Bank (2008), “Economische vooruitzichten”, DEXIA Bank, juni 2008, augustus 2008.

 - Federaal Planbureau (2008), “Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060”, Planning Papers No 105, Federaal Planbureau.

 - Federaal Planbureau (2008), “Economische Begroting 2009”, Perscommuniqué 12-09-2008, Federaal Planbureau.

 - ING Bank, Economics Department (2008), “Monthly Forecast Update”, ING Bank, augustus 2008.

 - Institut de Recherches Economiques et Sociales de l’Université Catholique de Louvain (IRES) (2008), “Perspectives économiques 2008-2009”, Regards Économiques No 61, juli 2008.

 - Internationaal Monetair Fonds (2008), “World Economic Outlook: an update of the key WEO projections”, World Economic and Financial Surveys, juli 2008.

 - Jones Lang LaSalle (2008), “European Office Property Clock Q2 2008”, Jones Lang LaSalle.

 - Jones Lang LaSalle (2008), “Key Market Indicators Q2 2008”, Jones Lang LaSalle.

 - Mercer (2008), “Quality of living global city rankings”, Mercer.

 - Nationale Bank van België (2008), “Economische projecties voor België”, Economisch Tijdschrift, voorjaar 2008.

 - Nationale Bank van België (2008), “Inflatie en indexering in België: oorzaken en mogelijke gevolgen van de huidige inflatieopstoot”, Economisch Tijdschrift, voorjaar 2008.

 - Société Générale (2008), “Analyse mensuelle de la situation économique : Été 2008, perspectives 2008-2009”, Société Générale, Service des Études Économiques.
-

Lijst van de tabellen

TABEL 1:	De evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	11
TABEL 2:	Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en EU-15	13
TABEL 3:	Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen	15
TABEL 4:	Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)	18
TABEL 5:	Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar	20
TABEL 6:	Aantal niet-werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)	21
TABEL 7:	Werkloosheidsgraad (administratieve gegevens)	21
TABEL 8:	Werkloosheidsgraad* (op basis van enquête)	21
TABEL 9:	Centrumfunctie	28
TABEL 10:	Internationaal karakter van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29
TABEL 11:	Vastgoedmarkt	30
TABEL 12:	Sectorale uitsplitsing: bijdrage tot de gemiddelde jaarlijkse groei (% van het totaal)	31
TABEL 13:	Evolutie van O&O uitgaven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België	32
TABEL 14:	Innovatie en ondernemerschap	33
TABEL 15:	Welvaartsparadox	34
TABEL 16:	Migraties tussen het BHG en de provincies Brabant	34
TABEL 17:	Evolutie van het aantal inwoners en regionale vergelijking	35
TABEL 18:	Werkgelegenheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgens regio van herkomst van de werknemers (op basis van enquêtes)	36
TABEL 19:	Arbeidsmarktparadox	37

Lijst van de grafieken

GRAFIEK 1:	Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	6
GRAFIEK 2:	Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7
GRAFIEK 3:	Evolutie van de wereldhandel in reële termen, 2001-2007	8
GRAFIEK 4:	Kwartaalverloop van het BBP in kettingeuro's	10
GRAFIEK 5:	Evolutie van de prijs van ruwe olie	12
GRAFIEK 6:	Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand en in België	14
GRAFIEK 7:	Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (2000 = 100)	16
GRAFIEK 8:	Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHG	17
GRAFIEK 9:	Conjunctuurenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan bedrijven in het BHG	18
GRAFIEK 10:	Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid	19
GRAFIEK 11:	Index van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (1990 = 100)	20
GRAFIEK 12:	Evolutie van de NO ₂ -gemiddelden en verloop t.o.v. de toekomstige Europese norm voor de NO ₂ -jaargemiddelden - meetstation Molenbeek (1994 - augustus 2008)	22
GRAFIEK 13:	Vergelijking van NO ₂ concentraties tussen een autoloze zondag, een gemiddelde zondag met autoverkeer en een gemiddelde werkdag - Kroonlaan Elsene (periode mei - september 2002 - 2007)	23
GRAFIEK 14:	Vergelijking van NO ₂ concentraties tussen een autoloze zondag, een gemiddelde zondag met autoverkeer en een gemiddelde werkdag - Leopold II tunnel Brussel centrum (periode mei - september 2002 - 2007)	24
GRAFIEK 15:	Vergelijking tussen het achtergrondgeluidsniveau op een autoloze zondag en een zondag met autoverkeer - meetstation gelegen langs de openbare weg (Waversesteenweg, Oudergem)	25
GRAFIEK 16:	Vooruitzichten van CO ₂ -emissies door het wegvervoer in het BHG	26
GRAFIEK 17:	Pendelaarsstromen van en naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (2007)	36